

bis

BIBLIOTEKSDEBATT FRÅN VÄNSTER

nr 3 2005

IFLA i Oslo: En global medelklass möts
En biblioteksförkämpe borta
Tyst om Täby
Dagerman som protokollförare
Att vinna den engelska ungdomen till biblioteken
BoB 2005
Porträtt av Bengt Berg och Birgitta Ahlén

Innehåll bis 3/05:

3 En medarbetare saknas

4 Greta Renborg 1921 - 2005.
Mats Myrstener, Lena Lundgren
och Ingrid Atlestam

5 "glöm inte att urvalet är folkbibliotekets existensberättigande och förutsättningen för gratisprincipen." lakttagelser i notisform av Ingrid Atlestam

7 Ungdomarna väljer bort biblioteken. Dave Percival rapporterar från ett arbete att inkludera ungdomar i Portsmouth, England

11 Greta Renborg - aktiv in i det sista för folkbibliotekens sak. Magnus Torstensson sammanfattar ett biblioteksliv

15 Krönika: Närhetens varma livsallvar. Greta Renborg

16 Lyssna, prata, läsa, förklara och berätta, utveckla och utbilda. Birgitta Ahlén i serien Bibliotekarie i samhället

19 Global medelklass möttes på

Trappan till Deichmanske bibliotek i Oslo

Omslagsbild: Ole Bernt Förde Helgås

IFLA. Siv Wold-Karlsen rapporterar från ett förändrat Oslo och ett IFLA-mötet med välgörenhet och heta diskussioner

24 Bok- och Biblioteksmässan fredagen 30 september 2005. Text och bild: Lennart Wettmark

26 Bengt Berg - poet i världen och Torsby. Ännu en poet i bis serie.

28 Stig Dagerman - syndikalisten och protokollföraren. Mats Myrstener har gjort arkivfynd.

31 Tyst om Täby. Premiär för bis insändarspalt. Christian Forssell undrar varför ingen reagerat på utvecklingen på Täby bibliotek.

32 Världens minsta bibliotek? Ann Davidsson har varit på Ile de Poque-rolle

bis

Tidningen utkommer med fyra nummer per år, indexeras i Artikel-sök
Redaktör och ansvarig utgivare: Lennart Wettmark
Styrelse/redaktionsgrupp:
Ordinarie: Mats Myrstener, Lennart Wettmark, Lena Lundgren, Christian Forsell, Anette Eliasson
Suppleanter: Barbro Bolonassos, Karin Fagerberg, Berith Backlund, Ingrid Atlestam
BiS' hemsida:
<http://www.foreningenbis.org>

Ekonomi:
Christian Forsell
Telnr. 046-141578
Kobbersv. 9 A, 227 38 LUND
e-post: forsell74@hotmail.com
Prenumerationer 150:-
Institutioner 210:-
(utanför Sverige: 220:-)
Medlemskap (inkl.pren.)190:-
Studerande (inkl.pren.)100:-
Lösnummer 30:-

En medarbetare saknas

”...på uppåtgående men genomgår idel trista undersökningar och får ideliga läkarförmåningar att inte jobba så mycket, inte skriva så mycket m m. Jag måste ju verbalisera tumultet inom mig. Vad göra annars?”

Några medarbetare i bis skriver riktiga, ibland personligt färgade brev till min brevlåda ute i trappan. Citatet ovan är från ett av Greta Renborgs sista brev. Hon återvände 1992 till bis spalter med inlägg och årliga mässrapporter efter ett tjugoförårigt uppehåll under BiS mera uttalat socialistiska period. Greta var nog närmast liberal, men med ett hjärta som brann för marginaliserat småfolk och landsbygden. I bis kände hon sig hemma. Och vi tog tacksamt emot hennes artiklar - med beundran över ett engagemang som bara fortsatte och fortsatte.

Jag bläddrar i min pärm över inkomna brev från Greta och läser om hur hon under många år bekämpar sjukdom och trötthet med resor och artiklar. Och jag får dåligt samvete för några rader från 20 april: ”Det var länge sedan jag fick en vänlig och förväntansfull brevvett från dig...som alltid med ord, som når mitt hjärta”. Tänker på hur många av oss hastar genom livet och alltför sällan tar oss tid att skriva mer än några rader. Om ens det. Och nu är det för sent att skriva till Greta.

LW

Manusstopp nr 4: 1 december!

Vad är BiS?

BiS grundades 1969 och är en biblioteks förening som arbetar utifrån en socialistisk grundsyn. BiS är ett forum för en biblioteksdebatt om bibliotekens sociala ansvar med tidskriften bis som sin främsta kanal. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informations klyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Medverka i bis!?

Du är välkommen att skicka material till: Lennart Wettmark, Rosenbadsgatan 9, 652 26 KARLSTAD tel. 054-10 18 13 sve.we@xpress.se. Vanligen arvoderar vi inte artiklar

Greta Renborg 1921 - 2005

Greta Renborg var en pionjär inom sitt gebit på biblioteksområdet: PR-verksamheten. Hon talade varmt om bibliotekets fackavdelningar, referensavdelningen, och ungdomsverksamheten. Jag minns henne också som en mycket inspirerande lärare på BHS. En som öppnade ögon och ställde, ibland obekväma, frågor. Hon ställde låntagaren i centrum, utan att kompromissa. Hon kunde vara ganska självsvåldig, när vi ville intervjua henne i ett nummer av Carlssons Klister, föreslog hon att hon skulle intervjua sig själv. Som vanligt hade hon väl ont om tid. Jag har ett minne av att hon ibland talade om sig själv i tredje person, särskilt när hon blev agiterad: "Men då gick Greta till bibliotekschefen och sa som det var!" Kanske minns jag fel, men jag tror inte det. Det är i så fall ett typiskt minne av en av våra färgstarkaste biblioteksagitorer.

Mats Myrstener

Så minns jag Greta:
När Svensk Biblioteksförening hade medlemsmöte om försäljningen av aktier i Btj, blev det inte mycket diskussion. En av de få som yttrade sig var Greta, den äldsta av oss. Hon frågade och ifrågasatte, som i så många andra sammanhang. Detta intellektuellt vakna, ständigt provande och nyfikna förhållningssätt värdesatte jag högt hos Greta.

Och så har jag på näthinnan bilden av Greta på Bok- och Biblioteksmässan, iklädd randig väst och byxkjol i röd manchester, ivrigt viftande, glatt hojtande och oavbrutet kommenterande stort som smått. En levande och stark personlighet var Greta!

Lena Lundgren

Brinn så länge du lever
Vägra vara levande död
Brinn så att alla kan se dig
Låt ingen släcka din glöd

Denna undergroundpoesi har i decennier funnits på ett betongfundament i en rondell i Gamlestaden i Göteborg.

Svenskt folkbiblioteksväsendes verkliga eldsjäl sedan över femtio år, Greta Renborg, har nog aldrig passerat denna betongkurva, men levde verkligen enligt diktens budskap.

Greta arbetade med obruten entusiasm, energi och med ett stort patos för bibliotekens utåtriktade, uppsökande och folkbildande verksamhet. Marknadsanpassning, storskalighet, dotcom-samhället fick aldrig Greta att svikta i övertygelsen om att bibliotek behövs överallt för alla.

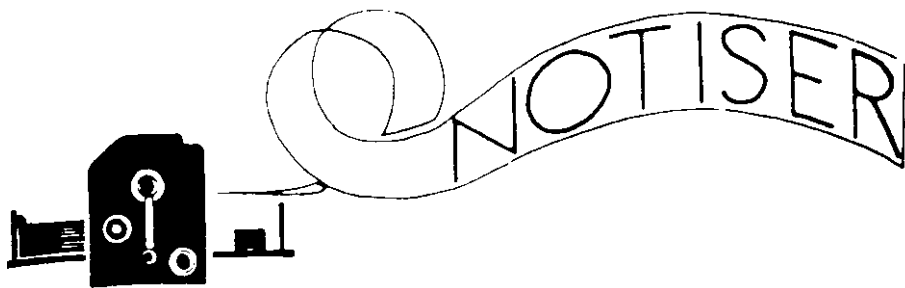
Greta har alltsedan BiS start visat ett stort intresse för föreningen och ofta medarbetat i tidningen och vi såg fram emot kommande årliga mässreportage!

Bibliotekskramare i alla läger saknar Greta!

Ingrid Atlestam

"Vi i bis och i Bibliotekssverige i övrigt har ett stort och värdefullt arv att förvalta!"

Magnus Torstensson skriver om Greta Renborgs insats på sid 11-13

Den nya tystnaden

De tysta minuterna blir allt fler, nu senast var det bombdåden i London som föranledde tre minuters tystnad, åtminstone inom EU. Vid samma tid utfördes flera sprängattentat i Irak med många civila offer.

Men skulle Europa stå stilla varje gång oskyldiga mördas i stort antal i konflikter utanför den så kallade västvärlden, så skulle det leda till allvarliga ekonomiska avbräck. Nej, hjulen måste snurra så att väst har råd att "bekämpa terrorismen" i hela världen.

Skulle inte biblioteken kunna manifesteras det mångkulturella året genom den nya bibliotekstystnaden, att påbjuda ständig tystnad för att hedra alla dem som får sätta livet till över hela världen därför att så många vägrar mångkultur. Damma av de gamla skyltarna! Folkbiblioteken är mångkultur i sig, en stilla mumlande ständigt pågående integration.

Den nya IT-proppen (2004/5:175)

Nu har dom gjort det igen. Lagt ett förslag om hur hela folket ska uppkopplas och leva digitalt. Allt finns med, mycket är klokt och genomtänkt. Men som vanligt har man missat, bara i förbigående nämnt, själva grundbulten, den att den alldeles vanliga medborgaren, som inte har varken pc eller tillräcklig kunskap om hur den används, som inte har tillgång genom jobb eller utbildning, måste få en inträdesbiljett till den nya världen.

Är lösningen för enkel, för självklar, eller har man inte insett hur läget är utanför maktens korridorer, att majoriteten, enligt nyligen gjord undersökning, känner sig stå utanför informationssamhället? Snart är det väl självklart för alla utom de informationskompetenta maktbarnen att förutsättningen för IT-samhället är en utvidgad roll för folkbiblioteken, den roll som informations- och kommunikationscentrum som medborgarna redan utgår från och kräver att folkbiblioteken ska leva upp till.

Den nya centralismen

Nu kan det laddas hem, laddas ner och laddas upp alla möjliga sorter och format från bibliotekens hemsidor.

Det gäller att åka land och rike runt och skaffade sig en kortlek med lånekort så kan man snart få det mesta gratis helt lagligt på nätet. Detta är givetvis en ohållbar utveckling. Nu finns ju verkligen chansen att jämna ut biblioteksstandarden. Låt bibliotek.se bli det verkliga digitala folkbiblioteket för hela landet.

Slut nationella avtal för databaser och allt det nedladdningsbara. Centralisera för maximal decentralisering! Men glöm inte att urvalet är folkbibliotekets existensberättigande och förutsättningen för gratisprincipen. Det tekniskt och ekonomiskt mest fördelaktiga är inte självklart det som ska prioriteras ur demokratisk och kulturpolitisk synvinkel.

Skilda världar

"Själv åker jag mellan tre bibliotek med väldigt olika förutsättningar, Skinnskatteberg, Köping och Västerås. På något av dessa ställen hittar jag det jag den bok jag vill ha.(). Jag har bil och det har ju de flesta" säger Mats Svegfors i BBL 2005:5 apropå den ojämlika standarden i kommunerna.

Visst, är man tät och bor tätt så funkar väl det, men om man bor i Karesuando och inte ens har körkort.? Den som är satt att utreda vårt framtida (välfärds)samhälles organisation borde ha något större insikt om hur landet ligger. Sedan kan man undra varför han kör omkring och ökar på växthuseffekten när det finns fjärrlån. Bristande informationskompetens? Även det ganska alarmerande i så fall!

Från fördom till stolthet.

Nyckelbarn var det synd om, kedjan med nyckeln doldes innanför tröjan, endast den lilla bara biten vid halsen skvallrade om att här var ett stackars barn vars mamma inte fanns till hands. En liten uteläst stackare. Nu går alla med nycklar hängande i långa band och kedjor. Riktiga nyckelpersoner, oftast män, har stolt hela bröstet dekorerat med en kortlek passerkort, den nya sortens nycklar. En stor stark som visar att han minsann kan ta sig in på viktiga ställen.

Själv går man med klirrande nyckelknippa i linningen och en massa lösenord i huvudet, som en gammaldags husfru i biblioteket och känner sig ha ett sesam öppna dig till

Bild: **Pia Berglund**, som tidigare medverkat med bilder i bl a Ponton. Hennes hemsida: <http://www.piaberglund.com>

kunskapens skattkammare.

Men kanske ses man som en fångvaktare, som den som låser ute, som lagt SAB-systemet som en taggtråd genom biblioteket? "Information wants to be free", fast någon djävla ordning måste det väl ändå vara!

Dikt och verklighet

"Från argsint träkmåns till farlig sexbomb. Om bibliotekariestereotyper i modern fiktionsprosa och deras ursprung." är titeln på en uppsats av Kerstin Rydbeck i boken "Från handskrift till HML. (2003). Läs och och begrunda såväl uppsatsen som verkligheten.

I den åtstramade kommunala ekonomin har det väl snarare blivit så att de som stormade in som sexbomber och rödstrumpor på det expansiva 70-talet i alla nybyggda bibliotek i stor utsträckning finns kvar där och några nya har inte kommunen haft råd att släppa in. Men några argsinta träkmånsar har vi väl inte blivit och hav tålamod, snart flyttar vi på oss och då kommer de väl "The bellydancing librarian" och "The lipstick Librarian". Men kommer dom att vara med i BiS?

Vems är folkbiblioteket?

I SOM-undersökningen 2004 "Lyckan kommer, lyckan går", finns ett bibliotekskapitel av Lars Höglund och Eva Wahlström. De konstaterar en svagt nedåtgående tendens för såväl utlån som besök i landets folkbibliotek. Dock har mediainköpen minskat mer än utlåningen. Vad som beror på sämre bibliotekstillgänglighet och vad som beror på

lägre bokpriser, Internet och ändrade mediavanor låter de vara osagt. Men klart är att det är bland lågutbildade som, inte bara biblioteksutnyttjandet utan även Internetanvändandet och bokläsningen, minskat och att detta i första hand drabbar barnen.

Men kanske är det så att folkbiblioteken mer eller mindre medvetet ändrat målgrupp. Så mycket nu handlar om service till studerande och då ofta på högskolenivå. Det är ett nytt uppdrag som man tagit på sig i varierande omfattning. Är det finansierat? Vad har man istället slutat med? Till stor del borta är biblioteksservice inom vården av såväl sjuka som kriminella! Borta är det mesta av "uppsökeriet"! Är "bokpratens" tid åxå över? Läsfrämjeriet?

Mer nytta än nöje

Så heter en rapport av Ann-Christine Brunnström vid Göteborgs stadsbibliotek. Den finns att ladda hem från bibliotekets hemsida. Genom fokusgruppsundersökningar och statistikstudier har hon försökt kartlägga olika invandrargrupper biblioteksvanor och önskemål. Här finns mycket tänkvärd och intressant som rimligen bör påverka det dagliga arbetet i många av landets bibliotek. Resultaten stämmer i stor utsträckning överens med vad som framkom i den danska undersökningen "Frirum til integration".

Ingrid Atlestam

Ungdomarna väljer bort biblioteken!

Anteckningar från Portsmouth, England

Dave Percival

Storbritannien är ett av de få länder i västvärlden där ungdomar har sämre läsförmåga än vuxna. En nyutkommen rapport förutspår att bara 55 procent av pojkarna över 11 år kommer att gå vidare med tillräckliga läs- och skrivkunskaper för att klara läroplanens krav.

Folkbiblioteken i Storbritannien har "upptäckt" ungdomarna, åtminstone verkar det så på papperet. Intresset för 13-24-åringarna kommer, sent omsider, från två håll, det praktiska och det ideologiska. Å ena sidan finns den politiskt opportuna insikten att folkbiblioteken i Storbritannien – med sin åldrande personal och sina likaledes åldrande läsare – befinner sig i en ohållbar situation. Enligt en aktuell studie kommer nästan en tredjedel av all bibliotekspersonal att pensioneras inom de närmaste tio åren (MLA, 2005). Av ren självbevarelsesdrift måste de chefer som ansvarar för servicen fråga sig hur man ska kunna nå och behålla den försummade publik som ungdomarna utgör. Även om de flesta bibliotek har en samling ungdomsböcker, i alla fall till namnet, och några gör ytliga försök med en ungdomlig inredning märks ungdomar i folkbiblioteken mest genom sin frånvaro. Sådana symboliska åtgärder förklarar att, trots att det otvivelaktigt finns några utmärkta exempel bland de mer än 3000 biblioteken i Storbritannien (med 149 lokala myndigheter som huvudmän), så är servicen till ungdomar i bästa fall ojämn och i sämsta fall icke-existerande.

Å andra sidan kan och bör det finnas mycket mer kreativa förhållningssätt när det gäller att tillhandahålla service på 2000-talet, vilket nya dokument om

folkbiblioteken också har visat. I denna föränderliga värld uppmanas biblioteken att utveckla sig från att bara vara passiva servicegivare för "personer som önskar bruka dem", som det sägs i Public Libraries and Museums Act från 1964 (lika med den överväldigande gruppen av vit äldre medelklass som numera utgör bibliotekens kärna av användare) till att ge en mer relevant och socialt inkluderande service som verkligen är "öppen för alla" (Muddiman m.fl., 2000).

Diskriminerade ungdomar

Ungdomen, eller rättare sagt arbetarklassungdomen, har alltid vållat staten bekymmer. Idag har mainstreammedia piskat upp en hysteri mot dem, som återspeglar rapporteringen om asylsökare och flyktingar i Storbritannien, genom att demonisera ungdomar som kollektiv (och ofta framställa dem som kriminella). Lokala myndigheter, polisen och sociallägenheternas hyresvärdar kan ansöka om ASBO:s (anti-social behaviour orders) eller den mildare sanktionen ABC:s (anti-social behaviour contracts). Dessa riktar sig till överväldigande del mot ungdomar, vilka kan åläggas utgångsförbud och övervakas elektroniskt. Det finns en oroväckande tendens att enbart koncentrera sig på problemen när de dyker upp och inte på de sociala strukturer som orsaker dessa problem.

Det var i detta klimat som Bluewater shoppingcenter i Kent i maj 2005 förbjöd ungdomar att bära basebollkepsar och munkjackor och att svära (BBC 2005). Premiärminister Tony Blair hoppade genast, (och inte överraskande, med tanke på det ömsesidiga beroendet

Trots det faktum att ungdomar beskrivs som anti-sociala, lata, överviktiga och icke-politiska, lämnade ändå tiotusentals av dem sina playstations och demonstrerade mot sin regerings planer på att angripa Irak!

mellan stat och media), på tåget genom att tillkännage sin agenda för "reform and respect". Hyckleriet i detta är utmärkande för Nya Labours administration. Trots det faktum att ungdomar beskrivs som anti-sociala, lata, överviktiga och icke-politiska, lämnade ändå tiotusentals av dem sina playstations och demonstrerade mot sin regerings planer på att angripa Irak! Vilken respekt visades dem (och oss andra också, förresten) när Bushs och Blairs oheliga allians fortsatte? Och var kan man se någon respekt i det angrepp på medborgarliga rättigheter, som blev resultatet av terroristattacker i London nyligen och som framför allt drabbar unga muslimska män?

Testade ungdomar

Ungdomar i Storbritannien blir testade och examinerade mer än någonsin tidigare i skolan. utbildningssystemet har en inriktning som uppenbarligen sviker många elever. En nyutkommen rapport förutspår att bara 55 procent av pojkarna över 11 år kommer att gå vidare med tillräckliga läs- och skrivkunskaper för att klara läroplanen (Halpin, 2005). Också de elever som lyckas väl och uppnår kunskaper på A-nivån (normalt vad som krävs för att börja på universitetet) får, i stället för gratulationer, år efter år höra att anledningen till deras framgång är att examen har blivit lättare!

Biblioteken och ungdomarna

Jag har en känsla av att de samlingar för ungdomar som finns är ganska tama och ganska snobbiga. Vi bör bekymra oss mindre om litterära meriter och andra kvalitetsaspekter, grundade på personliga värderingar, och vara mindre rädda för att vara kontroversiella, genom att leta reda på annat material än böcker, t.ex. fanzines, och andra "alternativa" titlar. Om läskunnighet är ett problem för ungdomar kan vi ha hur många underbara romaner som helst på våra hyllor men de kommer inte att

spela någon roll, om bara några få kan läsa dem. Om något, kommer sådant material att göra att ungdomarna aldrig kommer tillbaka. Enkelt uttryckt ska material för ungdomar väljas av ungdomar.

Om ungdomarna trots allt skulle vara intresserade av något av det som finns på hyllorna och vilja låna hem det, måste de ofta gå igenom en lång procedur för att få ett lånekort. Det är högst sannolikt att de måste ha tillstånd av en förälder eller

vårdnadshavare. Det finns många föräldrar som av någon anledning inte vill ge det och resultatet blir att unga tonåringar nästan genast utestängs från servicen.

Gratis tillgång till Internet

Den fria tillgång till Internet, som biblioteken erbjuder som en del av det så kallade "People's Network", innebär också problem. I likhet med många andra institutioner kräver vi som bibliotek att en förälder eller vårdnadshavare ska underteckna ett tillstånd för ungdomen. På samma sätt som med lånekortet betyder detta att om den vuxne inte vill så utestängs ungdomen effektivt från

gratis tillgång till datorer. Utöver den grundläggande frågan om hur unga användare får tillgång till bibliotekens service finns den angränsande frågan om vad de får tillgång till. Offentliga institutioner förklarar i sina uttalanden att "People's Network" har inneburit en förändring i folkbiblioteken, genom att erbjuda gratis tillgång till Internet och andra datortjänster (MLA, 2004). De hävdar att biblioteken fått ökad trovärdighet hos den brittiska publiken, varav en stor del tidigare inte använt biblioteken.

Det är otvivelaktigt så att många medborgare, t.ex. asylsökande och flyktingar, har haft stor nytta av People's Network. Tyvärr verkar det vara så att de människor som utnyttjar tekniken på biblioteken har tillgång till datorer även på annat håll (Pateman, 2003). Klyftan mellan informationsrika och informationsfattiga växer ytterligare när de som har datorer hemma kan titta på vad de vill, medan de som är hänvisade till biblioteken begränsas av dessas censur. Vår egen organisation CILIP (Chartered Institute for

Library and Information Professionals) slog i sin rapport Start With The Child (CILIP, 2002) fast att vi ska tillhandahålla "tjänster som är relevanta och tillgängliga" och ge ungdomar "möjlighet att

ta ansvar och utnyttja sin valfrihet". Inte nog med att myndigheter tar betalt för servicen (det har åtminstone för dömts av den nyss utkomna Parliamentary Select Committee Report on Libraries), det förekommer också tydlig diskriminering, som att begränsa innehållet på webbsidor genom filtrering eller, mer försåtligt, genom "inhägnade gårdar", vilket effektivt inskränker webben till några få sajter, som bibliotekarierna ansett lämpliga för ungdomar.

Med tanke på detta är det inte överraskande att 13-24-åringarna ofta har negativa erfarenheter av folkbibliotek. I stället för att försöka skydda barnen genom utbildning eller medvetandehöjande

aktiviteter, är tendensen bland biblioteken att "dra ur kontakten" till Internettillgång för dem. Detta är ett lika allvarligt problem som frågan om personalen. I alla diskussioner om bibliotekspersonal och ungdomar hör man de vanliga klichéerna från båda håll. Men att anställa ung personal kommer inte nödvändigtvis att förbättra situationen om attityderna till ungdomar och deras behov förblir desamma. Det krävs en omvälvande förändring i bibliotekens kultur och den service de tillhandahåller. Så här ser det ut, socialt och på biblioteksområdet, för ungdomar i Blair's Storbritannien 2005 och det är också därför Quality Leaders Project-Youth (QLP-Y) inte kunde varit mer förutseende.

Quality Leaders Project – Youth

Regeringens länge emotsedda "green paper" om ungdomar, Youth Matters, publicerades i juli och QLP-Y kommer att hjälpa oss som deltar i det att arbeta med de huvudområden som identifieras i rapporten.

- Att engagera fler ungdomar i positiva aktiviteter och ge dem möjlighet att själva utforma sin service
- Att uppmuntra fler ungdomar att engagera sig i sina bostadsområden
- Att ge ungdomarna bättre information, råd och vägledning så att de kan göra mer välinformerade val i livet
- Att ge bättre och mer individualiserat stöd till varje ung människa som har allvarliga problem eller som hamnar i svårigheter (DfES, 2005, 5).

QLP startade för några år sedan och arbetar med den dubbla utmaningen att alla områden ska få biblioteksservice och samma möjligheter till arbetstillfällen. I projektets första del undersöktes bibliotekens service till svarta och etniska minoriteter (och vikten av att de som arbetar på biblioteken speglar de samhällen de betjänar). QLP-Y drivs nu som ett samarbete mellan Department of Applied Social Sciences (DASS) och Management Research Centre (MRC), båda vid London Metropolitan University. Projektet finansieras av Paul Hamlyn Foundation (PHF), som stödjer "organisationer som har som mål att maximera enskilda personers möjligheter att uppnå full livskvalitet, både nu och i framtiden". PHF "ägnar

sig åt barn och ungdomar och andra som är missgynnade". De gör klart att de "föredrar att stödja arbete som andra kan finna svårt att finansiera, kanske för att det bryter ny mark, är alltför riskfyllt eller impopulärt" (PHF, 2005).

QLP-Y-programmet är ett projekt som "utvecklar management genom att utveckla servicen", vilket ger dubbla fördelar – såväl personalutveckling som utveckling av servicen till ungdomarna. Dessutom innebär programmet att man rådgör med ungdomarna, för att utveckla de tjänster de behöver, och också etablerar ett samarbete med Youth Service. Det finns ett starkt element av brukarmedverkan i programmet, vilket gör det lättare att knyta kontakter med ungdomar som man inte tidigare nått.

Portsmouth Library Service gick med i QLP-Youth när den andra delen av projektet började. Detta har betytt att vi i viss utsträckning har fått försöka komma ikapp andra myndigheter, som varit med sedan starten och som rådgjort med många ungdomsgrupper på sina villkor, utanför biblioteksmiljön.

Andra deltagare i QLP-Y är Knowsley and Liverpool, i nordvästra England, Lincolnshire i nordöst, och Barnet and Haringey i London. Med undantag av i Liverpool, där projektledaren är från Youth Service, leds alla projekten av bibliotekspersonal, i samarbete med Youth Service.

Portsmouth ligger på Englands sydkust och har cirka 189.000 invånare. Staden är relativt liten, med en yta på 40 kvadratkilometer, och har den största befolkningstätheten av alla brittiska städer utom London. Portsmouth är en stad där den sociala ojämlikheten är uppenbar, och ligger relativt högt på English Indices of Deprivation Index. Hamnen, känd som Royal Navys hemmahamn, är idag på nedgång. Portsmouth har också ett stolt litterärt arv. Charles Dickens föddes i Portsmouth, H.G. Wells och Rudyard Kipling tillbringade en kort tid i staden och Sir Arthur Conan Doyle skrev de två första Sherlock Holmes-romanerna här. Man har ibland en känsla av att staden ägnar alltför mycket av sin energi och sina resurser åt att hylla det förflutna på bekostnad av att sörja för framtiden. Enligt Deprivation Index kommer Portsmouth på 88:e plats

(av 354 kommuner) i England. 27 av områdena i Portsmouth finns bland de 20% i landet som tillhör de mest utsatta (ODPM, 2004, 165).

Mycket av vårt arbete i QLP-Youth-programmet har utgjorts av diskussioner ansikte mot ansikte med ungdomar i staden, med början i Portsea-området. Senare i år kommer biblioteket i Portsea att flytta till mycket större lokaler i ett nybyggt center. Det blir det första nya biblioteket i Portsmouth på fjorton år. Det ger oss ett utmärkt tillfälle att låta ungdomar i området bestämma vilken typ av biblioteksservice de skulle vilja ha (i motsats till vad bibliotekarierna skulle vilja!). Samtidigt kommer Portsea Youth Club att flytta in i lokaler alldeles bredvid biblioteket i den nya byggnaden. Sedan september förra året har jag regelbundet besökt ungdomsklubben för att presentera något av det mest intressanta som biblioteket kan erbjuda men, framför allt, för att presentera mig själv och lära känna ungdomarna

I stället för att försöka skydda barnen genom utbildning eller medvetandehöjande aktiviteter, är tendensen bland biblioteken att "dra ur kontakten" till Internettillgång för dem

och personalen. Från början fanns det en viss förståelig motvilja hos ungdomarna mot att deras ungdomsklubb skulle minska i storlek medan biblioteket (som de flesta av dem inte använde) skulle utöka sin yta betydligt.

Tillsammans med personalen i Youth Service gjorde vi en skriftlig undersökning på klubben och vi hade utförliga diskussioner med ungdomarna. Ett av behoven, som kom fram vid diskussioner här och i samhället i vidare mening, är behovet att förbättra läs- och skrivförmågan. Eftersom Storbritannien är ett av få länder i den "utvecklade" världen där ungdomar har sämre läskunnighet än vuxna, var detta inte någon förvånande upptäckt. Att ungdomarna var så öppna som de var när det gäller sin läsförmåga var en uppenbarelse.

Trötthet

Rent allmänt har vi upptäckt att ungdomar uppskattar möjligheten att föra fram sina åsikter, men det finns en viss trötthet på att konsulteras,

eftersom det krävs så många åtgärder för att få ett "ungdomsperspektiv" på saker och ting. Ungdomar är naturligtvis lika skeptiska som alla andra till att deras förslag kommer att beaktas. Biblioteket och Youth Service har nu ansvaret för att man drar nytta av deltagandet från stadens ungdomar. Hur vi tänker göra deras synpunkter rättvisa kommer att stå klart i den andra fasen av QLP-Y, där vi hoppas att vi kommer att ha ungdomar med i de styrgrupper som ska leda workshops i brukarmedverkan. Det är också vår avsikt att det nya biblioteket ska ha öppet samtidigt som ungdomsklubben åtminstone en gång i veckan och att vi ska kunna ha frivilliga från ungdomsklubben som hjälper oss att sköta biblioteket.

Förutom med biblioteksservice till ungdomar arbetar jag också med omhändertagna barn i Portsmouth, i fosterhem eller på institutioner. Parallellt med konsultation på ungdomscenter, secondary schools och specialskolor har jag tillbringat nästan 18 månader med att presentera intressant material och att lära känna ungdomarna och deras vårdnadshavare eller vårdpersonal. Jag har varit lycklig nog att inte ha någon tidsbegränsning, eftersom processen att bygga upp relationer med ungdomar kan vara långsam. Arbetet med sårbara unga människor gör det

också nödvändigt att biblioteken skapar ett varaktigt samarbete med kollegerna inom socialtjänsten och utbildningsområdet.

Jag tror att QLP-Y kommer att betyda mycket för vår biblioteksverksamhet genom att öka ungdomarnas deltagande, stärka deras självkänsla så att de vågar uttrycka sina åsikter, och framför allt, genom att säkerställa att de tas på allvar. Folkbiblioteken i Storbritannien har alltför länge skötts uppifrån och bara synpunkterna från en liten, redan befintlig läsekrets har räknats. QLP ger ungdomar en verklig möjlighet att bidra till en förändring underifrån och jag tror uppriktigt att en förändring i bibliotekens sätt att ge service till ungdomar och andra socialt utestängda grupper kommer att bidra till de grundläggande sociala förändringar i samhället i stort som vi alla önskar.

Dave Percival skriver den här artikeln som privatperson
Övers.: Berith Backlund

Fler uppgifter om QLP finns på
<http://www.seapn.org.uk/qlp.html>

Referenser

BBC, 2005. Mall bans shoppers' hooded tops [online]. London, BBC. Available from: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/england/kent/4534903.stm> [Accessed 22 August 2005]
CILIP, 2002. Start with the child. London:

Cilip
DfES, 2005. Youth matters. London: DfES
HALPIN, T., 2005. Boys lag farther behind than girls in writing. The Times, 24 August, p.1

MLA, 2004. A quiet revolution. London: MLA
MLA, 2005. Public Libraries Scoping Recruitment Study. London: MLA
MUDDIMAN, D. et al., 2000. Open to all? The public library and social exclusion. London: Resource
ODPM, 2004. The English indices of deprivation 2004 (revised), London: ODPM
PATEMAN, J., 2003. The People's Network, a turning point for libraries [online]. Available from: <http://www.lib.org/ISC/articles/17-Pateman-3.html> [Accessed 22 August 2005]
PHF, 2005. About the foundation [online]. London: PHF. Available from: <http://www.phf.org.uk/whatthefoundation.htm> [Accessed 22 August 2005]

Reference Center for Marxist Studies räddat

"Thanks to the support of my international colleagues, I can now report with guarded but well-founded optimism that there has been a reorientation in plans for the RCMS such that I believe the collection will not only be spared the impending move to storage for an indefinite period, but that concrete, feasible and actually quite impressive plans are being put in place for preparing an appropriate, modernized, well-designed space for the library on the 6th floor of the building owned by the CPUSA", skriver Mark Rosenzweig efter att detta arkiv med bla Joe Hill-material hotades av stängning. Amerikanska kommunistpartiet som är dess ägare tog intryck av ett konstruktivt brev och underskrifter organiserade av Shiraz Durrani.

Italienska skolbibliotekarien frikänd

I bis nr 2 skrev vi om skolbibliotekarien i Fanaro som kommit inför rätta för att låna ut en förment pronografisk bok - rekommenderad på en boklista från Socialministeriet. Hon frikändes 17 juni.

School Libraries in a Democratic South Africa

Maud Hell har använt en del av sitt friår till att studera vad som hänt med de sydafrikanska skolbiblioteken efter 1997 utifrån två frågeställningar: How can school libraries be used to improve the new teaching and learning in schools? What is happening with school library policy in South Africa? Hela uppsatsen nås via Vikingaskolan: <http://www.vikingaskolan.lund.se/skolbibl/skolbib.htm>
bis har anledning att återkomma i nästa nummer!

Greta Renborg - aktiv in i det sista för folkbibliotekens sak

Magnus Torstensson

Greta Renborg, den till slutet oförtröttlige förespråkaren för de svenska folkbiblioteken, har lämnat över budkavlen

Tycker man att något är mycket betydelsefullt för människorna och samhället i stort gäller det att kämpa för det. Det är en viktig lärdom vi kan dra av Greta Renborgs liv och gärning. Greta var aktiv för folkbibliotekens sak in i det sista. Under våren hade jag åtskilliga kontakter med henne om Biblioteksmuseet och dess framtidsutsikter och hur vi borde agera för att säkra museets långsiktiga överlevnad. Under maj var jag i kontakt med henne för att be henne skriva om Bengt Hjelmqvists biblioteksgärning för Biblioteksmuseets medlemsblad. Hon var då nyss hemkommen från lasarettet för en hjärtåkomma, men trots det ville hon gärna visa sin uppskattning av Hjelmqvists insatser för de svenska folkbiblioteken genom ett bidrag till vårt medlemsblad. Så sent som knappt två veckor före sin bortgång den 19 augusti lämnade hon in sitt svar på de frågor Ikoners redaktion hade riktat till henne och som skulle bli en artikel i tidskriften under rubriken De moderna pionjärerna. I artikeln ställer hon viktiga frågor såsom Vart tog den uppsökande verksamheten vägen? och Glömde biblioteksfolket bort att marknadsföra biblioteken?. När hon skall ge sin bild av biblioteksutvecklingen under senare år är hon kritisk till indragningen av

boken kommer, bokbussar och små filialer samt menar att folkbiblioteken känns mållösa. In i det sista arbetade Greta på att rädda filialer i såväl glesbygd som i en stad som Uppsala.

Min första kontakt med Greta fick jag i mitten av 1970-talet då jag som ansvarig för Bibliotekshögskolans studieresor samarbetade med henne kring de s.k. PR-resorna. En grupp studenter åkte under en dag till en Borås närbelägen kommun för att lära känna kommunen, biblioteket och dess historia. När de kom tillbaka till BHS skulle de framställa en trycksak, som ett inslag i kursen tekniska hjälpmedel. Det jag minns bäst från alla dessa resor är de s.k. biblioteksveteranerna och deras minnen från folk- och folkrörelsebibliotekens tidiga år.

Ofta rörde det sig personer, som länge haft bibliotekssysslan som deltidssysselsättning och detta på småorter ute i bygderna. Vissa av dem, som i t.ex. Kolsva och Limmared, hade med begränsade resurser lyckats placera sitt bibliotek "mitt i byn". Jag förstod då att Greta hyste en speciell kärlek till glesbygdens bibliotek och bibliotekarier. Detta visade hon inte minst genom sin omsorg om deltagarna vid de kurser BHS hade för deltidsbibliotekarier fram till slutet av 1970-talet. Samtidigt väckte det mitt intresse för bibliotekshistoria.

Åren 1968-74 var Greta Stockholms första PR-bibliotekarie och hon gav ut böcker om bibliotekens PR- och kontaktarbete i ett flertal utgåvor. Begreppet PR stod då inte

så högt i kurs bland oss fostrade på universiteten under de turbulenta åren runt 1968. Jag förstod dock snart att Greta med detta menade många olika slags aktiviteter, som kunde locka människorna till biblioteken. Det kunde röra sig om utställningar och lässtimulerande sammankomster på biblioteken. För det sistnämnda kom Greta att använda uttrycket bokprat. Det kunde dock lika gärna handla om att biblioteken kom ut med sina böcker till människorna med hjälp av t.ex. bokbussar för att väcka deras läslust och nyfikenhet. Utställningarna och föredragen var många under Gretas tid i Stockholm. Så t.ex. tog hon ned utställningen Gruva från Norrbotten till invigningen av biblioteket i Skärholmen 1969. Talare vid invigningen av utställningen var den legendariske bibliotekarien i Malmberget Adolf Henriksson och författaren till den uppmärksammade rapportboken med samma namn Sara Lidman. Som ett uttryck för den uppskattning svensk biblioteksvärld känner för Gretas insatser inom området instiftade SAB ett marknadsföringspris i hennes namn 1986.

Greta föddes i Stockholm 1921.

Efter genomgången flickskola tog intresset för djur och natur över och Greta kom att ägna första delen av 1940-talet åt utbildning och arbete inom jordbrukssektorn som kontrollassistent och lantbruksbokhållare. En av gårdarna var samtidigt tvångsarbetsplats för alkoholister och andra "samhällets

olycksbarn”. Dessa erfarenheter väckte Gretas sociala engagemang och intresse. Vid decenniets mitt började hon som skrivbiträde vid Uppsala stadsbibliotek. Hon hade då varit en trägen bokläsare alltsedan femårsåldern och i hennes hem fanns många böcker. Hennes far var jurist och arbetade som hovrättsråd fram till det han blev VD för förlaget P. A. Norstedt & Söner 1933.

I Uppsala blev hon efter en tid tillfrågad om hon ville arbeta med bokvagnsronder på Akademiska sjukhuset. Man sade att man nämligen inte hade råd med en ”riktig bibliotekarie”. Hon har många gånger skrivit att hon ej glömt dessa ord. Hon kom genom hela livet att förstå hur många ytterst bildade och kunniga s.k. deltidare kunde känna sig vid kontakter med det professionella biblioteksfältet. Hon

från länsbiblioteket. Hon har beskrivit åren i Dalarna som några av hennes livs lyckligaste trots att hon fick vara mycket hemifrån och att framkomligheten på vägarna kunde vara svår i snöstorm och kyla i en kall buss med delvis sommarklädd. Detta kompenserades lätt av det intresse och den personliga värme hon mestadels mötte. Senare kom hon att arbeta på samma sätt i Södermanland och i Gällivare kommun.

Hennes kontakter med biblioteken runt om i världen var många och omfattande. Hon hade flera längre besök med bibliotekspraktik och undervisning i USA och Storbritannien, besökte bibliotek i Thailand, Australien, Nya Zeeland, Elfenbenskusten, Kenya och ett flertal Europeiska länder. Oftast skrev hon i bibliotekspressen och andra media om sina erfarenheter från respektive

hon ut ungdomsboken Vicki. Poesin var mycket viktig för henne. Hon medverkade i utgivningen av två lyrikantologier, Skönast är kärleken 1969 och Kvinnors dikt om kärlek 1978.

Greta intresserade sig tidigt för bibliotekarieutbildning och biblioteksforskning. Hon medverkade i den av litteratursociologerna i Uppsala 1969 utgivna antologin ”En bok om biblioteksforskning” med en uppsats om kännedom och attityder till folkbibliotek. Det var vid den tiden diskussionen om biblioteksforskning började sätta fart i Sverige. Hon kom att engagera sig i Centrum för biblioteksforskning och arbetet kring den professur inom området, knuten till Göteborgs universitet, som upprättades under åren kring 1990. Gretas livsgärning inom biblioteksområdet ledde till att hon 1993 blev utnämnd till hedersdoktor vid Göteborgs universitet.

Gretas relation till bis var innerlig och komplicerad. För Greta var biblioteken rösternas torg. Alla olika meningsriktningar skall behandlas lika beträffande t. ex. bokurval, utställningar och bössinsamlingar. Personliga ställningstaganden måste lämnas åt sidan. Greta var med vid grundandet av bis 1969 men sedan föreningen följande år i sitt program framhöll att den skulle verka för ett progressivt biblioteksväsen på socialistisk grund nöjde hon sig med att bli en intresserad och engagerad prenumerant av tidskriften, i vilken hon sedermera kom att bli flitig skribent. I grunden kände hon stor gemenskap med bis strävanden. I slutet av 1980-talet blev Greta hedersmedlem i bis.

Greta kom alltså att brinna för alla slags uppsökande verksamhet under hela sitt liv i bibliotekens värld. En av dessa verksamheter var arbetsplatsbibliotek. Tillsammans med studenterna vid BHS och Borås stadsbibliotek såg hon till att sådana upprättades på en handfull arbetsplatser i Borås vid mitten av 1970-talet. De drevs under några år oavlönat av studenterna och togs i början av 1980-talet över av Borås stadsbibliotek. Under 1980-talet var Greta drivande kraft i projekt med uppsökande biblioteksarbete i Gävleborgs län och Skellefteå kommun. Vid båda

Foto: Irma Ridbäck

genomgick själv tvåveckorskursen för deltidsläsaer i slutet av 1940-talet.

Arbetet vid Akademiska sjukhuset väckte hennes intresse för uppsökande verksamhet. Efter studentexamen som privatist och biblioteksskola som extra elev 1952-53, kom hon som bibliotekarie under resten av 1950-talet att ägna sig åt uppsökande lässtimulerande verksamhet. Hon åkte bokbuss och bokpratade på Iowas prärier under vintern 1953/54.

Två år senare blev hon uppmanad av Bengts Hjelmqvist att söka projektanställningen som bokkonsulent på Dalarnas landsbygd. Där kom hon under några år att besöka flertalet av länets kommuner och ha hundratals bokprat i föreningar, bygdegårdar och på bibliotek på mer än 100 platser. Efter sig lämnade hon vandringsbibliotek

lands bibliotek. Såväl då som då hon undervisade vid BHS såg hon sig som erfarenhetsförmedlare.

Innan hon 1974 blev anställd som lektor med ansvar för undervisningen om bibliotekens PR och marknadsföring vid den 1972 inrättade bibliotekshögskolan i Borås hade hon också hunnit arbeta för Btj och den dåvarande bibliotekarieutbildningen i Stockholm/Solna. Greta var från början en flitig och engagerad skribent och har förutom några böcker om bibliotekens PR-arbete och uppsökande verksamhet samt om tidigt folkbildningsarbete skrivit hundratals artiklar om betydelsen av bibliotek och läsning i såväl vetenskapliga tidskrifter i Sverige och internationellt som svenska biblioteks- och folkbildningstidskrifter i övrigt och tidskrifter för en bredare allmänhet som Femina. 1954 gav

tillfällena medverkade studenter från BHS med insatser som utmynnade i specialarbeten. I Skellefteå handlade det om arbetsplatsbibliotek och i Gävleborg också om uppsökande biblioteksarbete i förskolan, på fritidsgårdar och i samarbete med olika frikyrkor. Båda dessa projekt avslutades med omfattande dokumentation. Mycket av den skrevs av Greta.

Folkbibliotekens och övrig folkbildnings historia var områden som Greta var mycket engagerad i. Hon var med redan vid Biblioteksm useiföreningens första sammanträde 1989 och visade därefter stort engagemang och intresse för museets uppbyggnad och vidare utveckling och skrev ett flertal gånger i vårt medlemsblad. Hon skrev också om museet i BBL såsom vid grundandet av föreningen 1989 och öppnandet av museet 1994. Hon har skrivit artiklar om sockenbibliotek bl. a. om det i Ovanåker. Hennes största insats inom området var författandet av boken Bildande blad – Tidskrifter i folkbildningens tjänst, som kom ut 1996. I den presenterade hon tio olika tidskrifter inom området bl. a. Bildningsvännen, Folkbiblioteksbladet, Bokstugan/ Folklig Kultur och NTBB (Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen).

En människa med ett så brinnande engagemang och så noggrann i allt sitt arbete som Greta kan naturligtvis understundom upplevas som påfrestande av sin omgivning. Att Greta själv var medveten om detta framgår av hennes Ikonenartikel från i augusti i år. Hon skriver där om utställningsprojektet "Bygden behöver biblioteket" på en lantbruksmessa på Elmia i Jönköping i slutet av 1980-talet i vilket hon samarbetade med Sveriges lantbruksuniversitet, Btj och länsbiblioteken i Jönköpings och Västerbottens län. Greta skriver i artikeln "Nu har jag förstått hur enormt jobbig jag har varit för dem som alls inte ville bli indragna". Hennes intensitet när man samarbetade med henne kunde vara formidabel med i stort daglig brevväxling. Då gällde det att skärpa sig och visa samma brinnande engagemang. Hennes starka inlevelse och entusiasm var

dock ofta mycket välkommen. Ett exempel på sådan tacksamhet visade en jugoslavisk musik – och teatergrupp i samband med Gretas 60-årsdag 1981. Gruppen hade satt upp en föreställning med Nils Ferlins visor. Längre var publiken fåtalig. Greta var på föreställningen och skrev uppskattande om den i Uppsala Nya Tidning. Därefter strömmade publiken till. Som tack ordnade gruppen en extraföreställning för Greta och hennes födelsedagsgäster. Detta är något som vi som var med ej glömmer i första taget!

Vårt samhälle står i dag inför stora problem och utmaningar. Globaliseringen leder till stor konkurrens ej bara på varu- utan också på tjänstemarknaderna. Befolkningen koncentreras alltmer till vissa tillväxtregioner och övriga delar av landet avfolkas successivt. Biblioteken satsar på sina huvudbibliotek och andra verksamhetsformer får allt mindre resurser. Det gäller att vara stark och konkurrenskraftig och många har allt svårare att komma till sin rätt i samhället. Vad har nu detta med Greta att göra? Greta har med sin livsgärning visat betydelsen att nå ut med bibliotekens tjänster i glesbygden och i städernas förorter samt till arbetsplatser och olika slags institutioner. Hennes engagemang för detta var obrutet in i det sista. Att detta är viktigt för att hela Sverige skall leva och för att vår demokrati skall fungera på ett bra sätt syns mig obestridligt. Vi i bis och i Bibliotekssverige i övrigt har ett stort och värdefullt arv att förvalta!

Magnus Torstensson är verksam som lärare på Bibliotekshögskolan sedan 1975

Texterna nedan behandlar Greta Renborgs skrifter och hennes personliga kommentarer till utvecklingen av biblioteken och deras organisationer och institutioner över tiden. Fullständig förteckning över hennes författarskap fram till och med år 2000 finner vi i bibliografin.

Biblioteket – Hjärtpunkten; ett urval artiklar 1954-1986, Skrifter från högskolan i Borås, Biblioteks- och informationsvetenskapliga studier 8, (Borås 1988)

"Tidskriften bis under 20 år", *bis* 1989:2 s.32-41

Greta Renborgs bibliografi 1945 – 2000, sammanställd av Irma Ridbäck & Elsi Ekstedt, (Uppsala 2001)

"Biblioteken i samhället – rösternas torg", *bis* 2002:2 s. 12-15

"De moderna pionjärerna – Greta Renborg", *Ikoner* 4/2005 s. 6-12

NÄRHETENS VARMA LIVSALLVAR

Greta Renborg var en flitig skribent och publicerade regelbundet krönikor i Uppsala Nya Tidning - UNT. I en av de sista, publicerad 2 mars 2005, redovisade hon en omläsning av några av Harry Martinsons centrala verk

Jag var liten i lyssnandets dagar. [...] Jag frös vid min barndoms härd.

De stroforna står i diktingressen till Nässlorna blomma av Harry Martinson. Boken kom ut 1935. Sedan dess ha generationer av gymnasister haft den som läsuppgift. Men har de senare i livet läst om den? Själv läste jag boken bara delvis under mina bokpratarår på 1950-talet. Brukade då läsa högt sidorna där lille Martin kämpar med tje-ljudet. I år har vi här hemma läst Nässlorna blomma högt, så långsamt och eftersinnande, som boken kräver.

Boken ger så mycket mera vid en omläsning än vid första – ofta plikt-skyldiga - bildningsläsandet. Rent språkligt är "Nässlorna blomma" en outsinlig källa -nya ord och vändningar, nytt meningsbyggande, sällsynt skarpblick för naturen...

Harry Martinson har som trettio-åring i minnet återupplevt och skrivit ner sina barndomsupplevelser. När han var sex år dog hans far. Inte långt därefter lämnade hans mor sin barnskara och emigrerade till Amerika. Martins och syskonens öde blev att

försörjas av socknen. Martin minns: "Så gick de under klubban till minstbjudande, det vill säga den som ville ha dem för minsta kommunala ersättning fick ta dem."

Läsaren förundras över Martins minnen av människorna, både de som slår honom och de som ger honom en mer eller mindre förströdd klapp på kinden. Det är en nästan omänskligt hård barndom: "För honom hade dag följt på dag. Bara sommaren själv stod och hände och hände i stunderna." Harry Martinson skildrar ett barns tankar och känslor så insiktsfullt att de måste vara upplevda. Det går inte för en läsare av Nässlorna blomma att hålla bokens verklighet ifrån sig med orden: Men det är ju bara en roman.

Tro, tyckanden och känslor är dåliga vittnesmål. Lars Ulvenstam ger i sin bok om Harry Martinson med all tydlighet belägg för att Nässlorna blomma är sanningsenlig och självupplevd. Namn på gårdar och människor är påhittade, men förlagorna till gårdarna och människorna är möjliga att finna. Med författares rätt har Harry Martinson ibland hämtat vissa händelser från andra trakter och pla-

cerat in dem i den omvärld i vilken skeendet i Nässlorna blomma händer och händer.

Där Nässlorna blomma slutar, börjar Vägen ut. Sockenbarnet Martin, nu i de första tonåren, utackorderas till en stor gård. "Där fattades ingalunda skämt och humor. Tvärtom, där fattades allvar, närhetens varma livsallvar. De vuxnas humor och skämt var en flykt." Om boken om Martins barndom känns alltför avlägsen för att ens bli intresserad av, så måste Vägen ut upplevas mycket aktuell. Martin, som med ständigt vakna sinnen ser och hör sin omgivning tyckte att "allmänandan i vardagstillvaron var rena larvet. Senare tider har anklagat de så kallade drömmarmänniskorna för verklighetsflykt, men vad var då vardagslarvet och för all del också söndagslarvet? Var det inte en flykt från närhetens varma allvar, ett tjattrets försök till absolut herravälde över en verklighet, som tjattret själv fullständigt förvanskat."

Greta Renborg

Lyssna, prata, läsa, förklara och berätta, utveckla och utbilda

Birgitta Ahlén om sitt barnbibliotekariearbete

När Birgitta Ahlén började arbeta på bibliotek tog barnbibliotekarien slut vid Dalälven. Mer än 50% av alla de ca 150 barnbibliotekarierna i landet fanns i Stockholm, Göteborg och Malmö. Under 70-talet skedde mycket inom barnbiblioteksverksamheten och Birgitta Ahléns insatser som barnbibliotekskonsulent var en viktig del av en framgångsrik period.

Början

I mitten på 50-talet var jag ledare på en barnkoloni för fattiga, trasiga barn, i mer än en bemärkelse, ibland med TBC och andra sjukdomar i hemmet, lusiga och mest av allt svältfödda på omsorg, ord och musik. Jag fann på att läsa högt för dem varje kväll. Det var då jag bestämde mig för att arbeta med barn i framtiden, som läkare eller möjligen som psykolog.

Föräldrarna ville att jag skulle bli lärare. I Lund kom jag senare i min psykologutbildning i kontakt med barn och ungdomar med olika grava funktionshinder och fick, tack vare att jag också arbetade extra på stadsbiblioteket för att försörja mig, vara med i det första försöket med biblioteksverksamhet för utvecklingsstörda och gravt språkstörda barn. Hur kan man kommunicera, hur kan man nå fram och stimulera barns språk och kommunikation och hur bär man sig åt för att få fram och sammanställa material som stimulerar språk och kontaktmöjligheter och kanske ger läsupplevelser? Läsning, mitt andra huvudintresse, tog överhanden under

60-talet – och hela mitt yrkesliv har sedan mest kommit att handla om biblioteksutveckling, alla barns, ("vanliga" barn och ungdomar och funktionshindrade), språk och läsning, samt utbildning av barns Viktiga Vuxna.

Eken, herrgårdarna och barnbibliotekarierna tar slut vid Dalälven

När jag 1973 var medredaktör i

Biblioteksbladets temanummer Barn i biblioteket hade jag arbetat på vuxenbibliotek, med det som senare kom att kallas uppsökande biblioteksverksamhet bland sjuka och handikappade, arbetat på barnbibliotek, skolbibliotek och gymnasiebibliotek och på allvar börjat fundera över biblioteksverksamhet för funktionshindrade som saknade böcker och kommunikationsmöjligheter. Jag hade gallrat och förnyat ett gammalt huvudbibliotek i en kommun som skulle införlivas med ett större

bibliotekssystem (barnavdelningen bestod av 5-6 hyllplan med mer eller mindre trasiga böcker, några få bilderböcker och några seriealbum. Undra på att det inte kom några biblioteksbesökande barn och ungdomar!) och arbetat centralt med utvecklingsplaner för små och medelstora bibliotek.

Det var märkligt så litet utvecklad barnbiblioteksverksamheten var då under 1960-talet och början av 70-talet, det märktes inte minst i de undersökningar jag gjorde i samband med utvecklingsplanerna och de rikstäckande undersökningarna 1970-71, som redovisades i metodboken Barn i bibliotek 1972. Norr om Dalälven fanns det en heltidstjänst som barnbibliotekarie och fortfarande arbetade mer än 50% av alla de ca 150 barnbibliotekarierna i landet (totalt fanns det då ca 1500 bibliotekarietjänster) i Stockholm, Göteborg och Malmö. Det behövdes någon som förde barnens och barnbibliotekens talan! Det kändes då tillfredsställande att trots visst motstånd få diskutera uppbyggnaden av bibliotekens barn- och ungdom

sbiblioteksverksamhet beträffande lokaler, medier och verksamhet med bibliotekarier, bibliotekschefer och politiker och få igenom en stor del. Vi diskuterade även rationaliseringen av biblioteksverksamheten i stort, utbyggnaden av den sociala biblioteksverksamheten och att bokbussverksamheten skulle ta särskild hänsyn till äldre och barn och ungdomar i kommunerna.

Målsättning för barn- och ungdomsbiblioteksverksamheten

”Det finns åtskilliga frågeställningar att behandla när man skall diskutera och fastställa en målsättning för barnbiblioteksverksamheten. Det är viktigt att diskussionen kommer igång och kommer igång snart. Det är också viktigt att barnbibliotekets målsättning ingår som en del i den egna kommunens målsättning för sin barn- och ungdomsverksamhet. Biblioteket måste i anslutning till målsättningsdiskussionen även diskutera resurser, prioriteringar, kommunikationsvägar, samarbete och inte minst utbildning. Och vi måste kräva tid för barnen och barnbiblioteksverksamheten. Kort sagt, vi måste solidarisera oss med barnen.” Detta skrev jag i debattartiklar i början på 1970-talet. Målsättning och utveckling av barnbiblioteksverksamheten diskuterades nu livligt bland alla de många unga nyutexaminerade bibliotekarierna som nu fick tjänster och tog sig an upprustningen och utvecklingen av barnbiblioteken. Jag känner mig mycket stolt över att ha varit med om att dels ta fram den första målsättningen som antogs 1975 vid SAB-mötet i Malmö, dels varit med tjugofem år senare vid framtagandet av den nya målsättningen inom ramen för Mälardalslänens projekt På barns och ungdomars villkor. Den finns som broschyr utgiven av Svensk Biblioteksförbund och är en bra grund för all barn- och ungdomsbiblioteksverksamhet.

Barnbibliotekskonsulent i Uppsala län

SÖ:s arbetsgrupp för barn- och ungdomsbiblioteksfrågor föreslog 1972 i boken Barn i bibliotek att det skulle inrättas barnbibliotekskonsulttjänster vid alla länsbibliotek.

Det dröjde några år innan den första tjänsten inrättades i Kalmar län, sedan följde så småningom alla länsbibliotek efter. Våren 1979 utlystes en konsulenttjänst vid länsavdelningen vid Uppsala stadsbibliotek, just en sådan tjänst jag länge velat ha. Politiker och biblioteksledning var oense om om den nya konsumenten skulle ägna sig åt barnbiblioteksverksamhet eller åt invandrarbiblioteksverksamhet som då började bli aktuellt. Jag som, efter några år som filialchef då jag försökt samordna folkbiblioteket och skolbiblioteket men var för tidigt ute, tillträdde tjänsten i maj 1979 har därför hela tiden fått ansvara för båda områdena.

Önskemålen från bibliotekscheferna och politikerna när jag började som konsulent i Uppsala län var många. Endast två av kommunerna hade barnbibliotekarietjänster. Underlag och argument för att alla kommuner skulle inrätta tjänster skulle fram. Genom projektarbete med stöd av länsbiblioteket och statsbidrag gick det, men det tog nästan 20 år innan alla kommunerna hade åtminstone ½ barnbibliotekarietjänst. Cheferna önskade kompetensutveckla sin personal, framför allt ge personalen kunskap om barn- och ungdomslitteratur. Därför gjorde jag fortbildning för all personal i form av studiecirkel som löpte över hela läsåret. Eftersom det inte fanns något lämpligt utbildningsmaterial var det bara att sätta sig ner och skriva själv. Cirkelarna blev bra och väckte sådant intresse att flera studieförbund hörde av sig. Det blev en hel del cirklar genom åren också för lärare och förskollärare, både i och utanför länet.

Två saker gjordes med det första: länsbibliotekets depositioner av barnlitteratur upphörde omedelbart. Istället fick biblioteken stöd på olika sätt att systematiskt bygga upp sina bokbestånd till både barn, ungdomar och invandrare med hjälp av statsbidrag. Och hösten 1979 tog jag kontakt med Barnhälsovården och diskuterade samarbete, vilket tidigt på våren 1980 resulterade i de första fyra språk- och läsning-broschyrerna, de som vi något år senare började kalla för ABC-droppar som ”är lika viktiga som AD-droppar”. Sedan dess har de kommit i flera upplagor och vår version spreds sedan 2001-2002 också i stora upplagor för distribution över hela landet via Bibliotekstjänst.

Samarbete med förskolan

För att både biblioteken, barnbibliotekarierna och jag skulle orka med utvecklingsarbetet lade vi olika år tonvikt vid olika delar av barnbiblioteksverksamheten. Det innebär att vi ”försökte vara förvirrade på ett högre plan” varje gång vi kom tillbaka till resp. grupp, barnhälsovård, förskola, skola, barnkultur osv. Samarbetet med och diskussionerna med andra förvaltningar som arbetar med barn påverkar alltid förståelsen, kunskaperna och utvecklingsmöjligheterna. Så från att ha haft möjlighet att skriva in i Barnstugeutredningens direktiv på 70-talet att varje förskola skall ha ett grundbestånd av böcker som man kompletterar genom att regelbundet låna depositioner och enstaka böcker på folkbiblioteket så gällde det nu att få igenom det praktiskt på varje förskola i alla länets kommuner. Det gick fort att få igenom, och det hålls fortfarande vid liv på fjärde eller femte varvet, kompletterat med gemensamma utbildningar, om barn, böcker, bilder, språkutveckling, samspraksformer och kunskap om våra resp. arbetsområden, i form av seminarierier, ibland i samarbete med ett studieförbund, och studiedagar. På senare år har också Allas Barnbarn kommit som en ny del i verksamheten gentemot förskolebarn.

Samarbete med skolan. Läs- och skrivsvårigheter

Mitt samarbete med skolan har varit långt och mångfacetterat, och omfattat allt från metodutvecklingsdiskussioner kring läsning och skolbiblioteksverksamhet till utredningar om integrerade bibliotek, gemensamma utbildningstillfällen, informationssökningar och källkritik på datorn och inte minst många läsprojekt, egna för att pröva ut metoder, eller i samarbete med barn- och skolbibliotekarierna och många lärare i kommunerna.

De senaste tjugo åren har det handlat mycket om svårigheter med läsningen. Det började med ett vanligt läsprojekt i en av länets kommuner. Vad både projektbibliotekarien och jag uppdagade och diskuterade mycket var att så många barn hade svårt med läsningen och att projektböckerna många gånger

var alldeles för svåra. Vad göra? Vi utvidgade raskt projektet och plockade i den här omgången in talböcker och bok och band som stöd för läsningen. Alla som ville fick "lyssnaläsa" och talböckerna blev avdramatiserade, dvs. det var inte konstigt att Kalle läste en talbok men inte Lisa.

Upptäckten om läs- och skrivsvårigheterna och dess "behandling" blev utgångspunkten för mycken försöksverksamhet och utvecklingsarbete. Det mesta finns redovisat i boken Hoppa in i böckernas värld, som nu kommit ut i två upplagor. Tillsammans med Läns skolnämnden anordnade länsbiblioteket en seminarieriserie om läs- och skrivsvårigheter i flertalet kommuner i länet. Det är få saker som rönt så stor uppmärksamhet och varit så givande att arbeta med som arbetet med att underlätta läsningen för barn och unga som har läs- och skrivsvårigheter. En extra skjuts och en ökande förståelse för läs- och skrivsvårigheter kom i samband med Dyslexikampanjen 1996-97. Men fortfarande ingår det lite eller ingen utbildning alls om läs- och skrivsvårigheter i lärarutbildningen!

Från talböcker till Äppelhyllor och Äppelbibliotek

En av de mer spännande och

intressanta sakerna med att arbeta på ett länsbibliotek är att det är lätt att samarbeta i team och med olika infallsvinklar i större projekt. I slutet av 1980-talet gjorde jag länets första talboks-försörjningsplan (skriven på dator i word 1!). Den innehöll en fördelning av ansvaret för talboksinköpen mellan länsbiblioteket och kommunerna och en rejäl satsning på barntalböcker och bok och band. Satsningen gav upphov till ett av de mer framgångsrika projekten i samarbete mellan barn- och socialkonsulent: Talböcker för flera 1987-89, då vi dels satsade på utbildning om olika funktionshinder för all bibliotekspersonal, dels utvecklade metoder för att använda talböcker för barn, unga och vuxna med olika funktionshinder. Motsvarande utbildningsinsatser för bibliotekspersonalen genomförs nu i Länsbibliotekets projekt Tillgängliga bibliotek.

Och satsningarna fortsätter. Talböcker, bok och band har de senaste åren systematiskt kompletterats med mycket annat material kring funktionshinder. Alla bibliotek har länge haft Äppelhyllor, fast vi inte har kallat dem för det förrän nu.

Samarbete över länsgränserna

Det är många gånger bra och

utvecklande att samarbeta kring utbildning och metodutveckling i andra konstellationer än det egna länet. De första för min del handlade om fortbildning för barnbibliotekarier 1983 och 1985 i samarbete med Sörmlands och Västmanlands län, det senaste stora utvecklingsprojektet som jag haft förmånen att delta i är Hissa segel och bygga vindskydd och På barns och ungdomars villkor i samarbete mellan de sk. DUTCAX-länen, vari barnbibliotekskonsulenterna bl. a. stöder varandra i handledningen av utvecklingsprojekt och nätverksbyggande i kommunerna i länen. Mycket handlar också om fortbildning i form av seminarier med omvärldsorientering och med spännande föreläsare som skall ge oss nya tankar i huvudet.

Många tankegångar som finns med i dessa projekt fanns redan med i Kamp mot de räta linjerna-projektet 1988-92, där vi ställde frågan om vi skulle hissa segel eller bygga vindskydd när den tredje och allvarigaste nedgångsperioden under min yrkesverksamma tid med neddragningar av personal och pengar till medier drog igång. I Kampenprojektet fanns nätverkstänkandet, som en del inom biblioteksvärlden hade svårt att förstå, samarbete kring liknande utvecklingsprojekt i kommunerna, utvecklande seminarier med avsikt att stimulera nytänkande mm.

Ungdomsbiblioteksverksamheten utgjorde navet i utvecklingsarbetet. – Men vi var för tidigt ute, vi strävade efter att vara så heltäckande i tankegångarna kring personalutveckling mm, blev sedda över axeln och våra metoder blev misstänkliggjorda på många håll. Jag tar ibland fram slutrapporten och häftet med sammanställningar av tankar och idéer och hittar många saker som man borde kunna utveckla och göra något av. Skeppet Experimenta kan fortsätta att segla!

Barnkultur

1960-talet och början av 70-talet var de många utredningarnas tid, litteraturutredningen, barnstugeutredningen, bokutredningen och kulturutredningen, nya läroplaner mfl. 1972 kom Ny kulturpolitik – och hade nästan inte med ett ord om barnkultur! Vi som arbetade med olika former av barnkultur blev förb. och skrev till chefen för utbildningsdepartementet som då också hade hand om kulturfrågorna. Vi krävde

bl.a. att en avdelning för barnkultur skulle inrättas på det nya Kulturrådet, att barnens kulturaktiviteter skulle ges sådana resurser att alternativ till skräpkulturen skulle kunna erbjudas alla barn, att bibliotek, skolor, ungdomsgårdar, förskola att barnkulturaktiviteter skulle garanteras sådant ekonomiskt stöd från samhällets sida att "dessa på likvärdiga villkor får existera vid sidan om de kommersiella aktiviteterna", att tillräckligt med personal garanteras, att barnkulturen regleras i statens avtal med Sveriges Radio mm. 1978 kom Barnen och kulturen som ett plåster på såren. Det finns fortfarande mycket att göra.. Debatten kring kommersialismens negativa verkningar gick hög. Vad gjorde vi? Vi samarbetade och bildade Barnkulturgrupper i kommunerna. Jag satt med i de grupper som kom tillstånd i kommunerna i länet, var i flera år på 80-90-talet ordförande i Uppsalas barn- och ungdomskulturgrupp och tog initiativ till att bilda en regional barnkulturgrupp. Arbetet visade sig i att ett Barnkulturcentrum bildades (som tyvärr avsomnade efter några år på grund av "brist på medel") , en rikskonferens om barnkultur hölls i Uppsala, och framför allt att vi utbildade oss om våra olika kulturdelar, ord, bild, musik, teater, dans, film osv. Den kunskapen om våra olika områden och det samarbete oss emellan är och har varit av stort värde. Kulturutbildning och vad den innebär borde upprepas med några års mellanrum i kommunerna för att hållas levande och tillföra alla nya kulturarbetare kunskaper.

Konsulentrollen

Hur kommer det sig att jag blev kvar som barn- och invandrarkonsulent på länsbiblioteket i Uppsala i så många år? Svar: det har varit så roligt, utvecklande och engagerande. Jag har tillsammans med kolleger på länsbiblioteket, bibliotekspersonal, bibliotekschefer och politiker i kommunerna i länet, kolleger i landet, barnhälsovården, förskolan, skolan, studieförbunden och deras personal hela tiden haft nya saker att ta itu med, nya områden att arbeta med och vidareutveckla. Jag har haft förmånen att arbeta med de saker jag tycker är viktigast med barnens bästa för ögonen, bidragit till att

bygga en hållbar "ålderstrappa" när det gäller verksamhetsformer och arbetssätt inom barn- och skolbiblioteksområdet. Det är spännande och intressant att föreläsa, träffa intressanta människor som man gör i det här yrket, diskutera, samtala, utbilda och fortbilda biblioteksfolk, förskollärare, lärare och andra om litteratur, läsning, språk och språkutveckling, metodutveckling och biblioteksarbete.

Mycket går igen, med åren känner man igen frågeställningar och metoder. Men då gäller det att se möjligheter och diskutera och vidareutveckla. En sak skulle jag vilja önska för framtiden och det är att biblioteksfolk reflekterar och tar sig tid och skriver mer. Att uppmuntra till detta hör till det jag i stort sett misslyckats med, trots skrivarkurser och seminarier. Jag skulle också önska det blev en bra balans mellan folkbildnings- och informationssidorna inom biblioteksyrket. Båda delarna behövs i framtiden!

Avslutning

ABC-dropparnas honnörssord lyssna, prata, läs, förklara och berätta gäller fortfarande för mig. Orden samarbeta, utveckla, utbilda, fortbilda, nyfikenhet och engagemang tillkommer. Dem behöver jag också i det fortsatta arbetet med Allas Barnbarn, som handlar om generationsövergripande verksamhet i förskola och förskoleklass med förskolebarnens språk och läsning i centrum.

Jag har inte litteraturhistoria i min grundexamen, men har alltid haft stor nytta av min annorlunda bakgrund och mina samhällsvetenskapliga studier. Litteraturkunskapen och litteraturförmedlandet har jag kompenserat genom att i hela mitt liv vara storläsare och genom att läsa mycket facklitteratur och tidskrifter, man blir ju aldrig fullärd utan måste hela tiden vidareutveckla sig och sina kunskaper. Men det är nog en brist att jag inte hunnit läsa så mycket vuxen skönlitteratur. Mina käpphästar har jag ändå kunnat föra fram: läs, läs högt, samtala.

Och jag har i alla fall försökt vara konsekvent och se möjligheterna och inte svårigheterna.

Birgitta Ahlén är född 1938, FK, amanuensisstjängöring och licstudier i Lund, Biblioteksskolan 1965/66. Fortbildningskurser.

Timtjänstgöring som kanslibiträde vid Lunds stadsbibliotek 1959-1961 och som vik. biblioteksassistent/bibliotekarie 1962-1965, timtjänstgöring vid Lunds grundskolebibliotek 1962-1965, vik bibliotekarie vid Frederiksbergs kommunbibliotek i Köpenhamn 1964, vik. bibliotekarie vid Lunds stadsbibliotek (Hb, barnavd., filialföreståndare, ½-tid) 1966-1968, gymnasiebibliotekarie ½-tid vid Polhemskolan i Lund 1966-1968, expert vid Skolöverstyrelsens bibliotekssektion 1968-1969, biblioteksconsulent vid SÖ:s bibliotekssektion (from 1974 Statens kulturråd) 1969-1976 (barnbiblioteksconsulent 1972-1975), filialföreståndare vid Heidenstamsbiblioteket i Uppsala 1976-1979, barnbiblioteksconsulent vid Uppsala stads- och länsbibliotek/Länsbibliotek Uppsala 1979-2004. Ordförande i Riksföreningen Allas Barnbarn för läsfrämjande generationsmöten i förskola och förskoleklass 2004- och projektledare för vårt mångkulturella projekt.

Undervisat i biblioteksadministration och utvecklingsverksamhet vid Statens biblioteksskola i Solna 1969-1972 och i barnbiblioteksarbete 1971-1972, samt undervisat på SÖ:s deltidsbibliotekariekurser 1969-1974 och på Bibliotekshögskolans kurser i Borås 1975-1977. Undervisat i barnlitteratur, barn- och ungdomsbiblioteksverksamhet, invandrarbiblioteksverksamhet, läs- och skrivsvårigheter vid utbildnings- och fortbildningskurser för bibliotekariéer och lärare vid Uppsala universitet.

Sekreterare i SÖ:s arbetsgrupp för barn- och ungdomsbiblioteksfrågor 1970-1972, gjort en undersökning av skolbiblioteksverksamheten i landet för Kulturrådets räkning 1984, sammankallande/projektledare för det landsomfattande projektet Kamp mot de rätta linjernas tyranni 1988-1992. Ordförande i Uppsalas barn- och ungdomskulturgrupp på 90-talet. Lektor i sambindningen 1968-1993. Ledamot av Kulturrådets litteraturstödsgrupp för barn- och ungdomslitteratur och serier 2000-2003. Greta Renborgpriset 1998.

Har gjort ett stort antal biblioteksutredningar och bibliografier och skrivit broschyrer om läsning (fem ABC-droppar, Hur man blir duktig i läsning, Vad gör du om ditt barn har läs- och skrivsvårigheter, 11 argument för barnkultur), skrivit artiklar och recensioner i olika tidskrifter, samt givit ut över 20 böcker och andra skrifter (om man räknar med nya upplagor), ensam eller tillsammans med andra (exempelvis Barn i bibliotek, Studieplan i barnlitteratur, Veta mera om barnböcker, Tusentipset, Pärlor på svenska, Uppländska rim och ramsor, Läslust och läsläst, Svårt att läsa – lätta att läsa, Hoppa in i böckernas värld).

Global medelklass möttes på IFLA

Siv Wold-Karlsen rapporterar från ett förändrat Oslo og ett IFLA-möte med välgörenhet och heta diskussioner

Foto: Anders Ericson

Bibliotek - en upptäcktsresa

var temat för årets IFLA-kongress. Lite lagom vagt og intensälgande, kan tyckas, fast det blev en viss skärpa i konturerna när man fokuserade på nödvändiga förutsättningar för upptäcktsresan, som: Informations- og yttrandefrihet og fri tillgång till kunskap.

FAIFE og CLM (IFLAs kommittéer för informations- og yttrandefrihet respektive opphovsrätt og andra rättsliga frågor) fokuserade, og så gjorde Francis Sejersted.

Sejersted var huvudtalare när IFLA öppnade sin 71 kongress, 14 augusti 2005, og har tidigare varit ordförande i kommittén som utarbetat förslag till ändringar i den norska yttrandefrihetslagen. Utgångspunkt för ändringsförslaget har varit att yttrandefriheten ska skydda tre viktiga prosesser: Sanningssökande, demokrati og fri åsiktsbildning.

Nu har ändringsförslaget blivit en Stortingsmeldning, ett förslag från regering till riksdag, og regeringen försäkrar att den vill ha mer yttrandefrihet, inklusive större frihet för anställda att yttra sig kritiskt om arbetsförhållanden og arbetsgivare.

Samtidigt sprider det sig en tystnads- og munkavlekultur, inte minst bland bibliotekanställda.

Lojalitetsparagraf

16 augusti, under IFLA-kongressen og med stor festivitas, återöppnades det gamla Nasjonalbiblioteket på Drammensveien i Oslo. Då hade det i drygt tre år varit stängt för renovering. Nu är det nyrestaurerat og fint, men också plågat av gamla olösta konflikter samt en ny og auktoritär ledning.

Sedan 1989 har det norske nationalbiblioteket varit tudelat:

En del i Mo i Rana og en del i Oslo, og det är en uppdelning som kritiserats av såväl bibliotekarbetare som biblioteksbrukare. Men när brukarna går öppet ut med sin kritik, väljer bibliotekanställda att uttala sig anonymt till media, där de berättar om en arbetsplats som inte har utrymme för diskussioner og där det inte är "god tone å si hva man mener".

På Deichman, Oslo kommunala folkbibliotek, har man fått en lojalitetsparagraf inskriven i de etiske retningslinjene: Det är illojalt, og forbudt, för bibliotekanställda att uttala sig negativt om arbeidsgiveren, t.ex. kritisera 'bibliotekmeldinga' som byrådet/stadsfullmäktige har kommit med.

Bibliotekmeldinga är på 13 sidor og forespråkar bl.a. ett system med 'knutepunktfilialer': "knutepunktfilialene vil ha et utvidet tjenestetilbud i tillegg til bokformidling, tilby et bredt utvalg av elektroniske tjenester samt nye medier, og kunne fungere som læringsarenaer og sentre for kultur og opplevelse."

De berättar om en arbetsplats som inte har utrymme för diskussioner og där det inte är "god tone å si hva man mener"

Bibliotekmeldinga foreslår att det ska finnas tre knutepunktfilialer i Oslo, og att övriga bibliotekfilialer endast ska syssla med rent bokutlån. Förmedling av tidningar, musikk og film bör i huvudsak överlätas åt den

privata marknaden.

Om denna bibliotekspolitik förväntas bibliotekanställda i Oslo kommun tiga still.

Det är inte lätt med yttrandefrihet, åsiktsbildning, sanningssökande og demokrati.

Välgörenhet eller rättigheter

2005 var tredje gången IFLA

kongressade i Norge; första gången var 1947, andra 1975.

1947 var Norge fortfarande ett krigshärjat land, men framför allt ett samhälle präglad av 'gjenreising': Återuppbyggnad av hus och hem, infrastruktur och demokratiska rättigheter och institutioner. Det byggdes skolor och bibliotek, och Norge fick sin andra bibliotekslag. Bibliotekslag hade Norge haft sedan 1935, men det var först 1947 lagen blev förpliktigande och biblioteken definierades som ett samhällsansvar. Det blev en statlig och kommunal uppgift att se till att biblioteken hade en viss ekonomisk och professionell standard. Samtidigt var en hel del av biblioteksverksamheten beroende av frivilligt gratisarbete, och i förordet till 1947-lagen finns en bister kommentar till detta sakernas tillstånd: Det måste bli slut med gratisarbetet, ju förr desto bättre.

1975 var vi nästan där: På sjukhusbiblioteken var det fortfarande en del gratisarbete i regi av olika organisationer, och på Stortorvet i Oslo satt fortfarande ledarskiktet i Norges blindeforbund och tiggde/ sålde lotter, allt i syfte att upprätthålla välgörenhetstraditionen samt sin egen kontroll över talboksutlåningen.

Men det var ändringar på gång. Allt färre nöjde sig med milda gåvor; allt fler krävde sin rätt och fri tillgång till offentliga bibliotek för alla. Vi var på väg att lämna tiggeriet och välgörenheten och ersätta det med en demokratisk rättighetspolitik.

2005 lägger kommunpolitiker ned biblioteksfilialer och uppmanar samtidigt 'Bibliotekets vänner' att själva hålla filialerna öppna med gratisarbete; lite bokutlån kan väl vem som helst klara av på fritiden, bara viljan finns.

1975 gick jag på biblioteksskola i Oslo, men har inget minne av IFLA-kongressen. Däremot har jag en minnesbild av Oslo-1975 som en stad utan miljonärer och utan tiggare. Dagens Oslo kännetecknas däremot av brutala kontraster mellan rikedom och armod, och staden har blivit ett eldorado för alla som tycker allmosor är trevligare än progressiv beskattning.

I IFLAexpressen, den dagligt utkommande kongresstidningen, kan vi, 18 augusti 2005, läsa att matrester från olika IFLA-tillställningarna har delats ut till stadens behövande, och att det är en gest som blivit mycket uppskattad.

Den ultimata, globala medelklassen

En av de matrest-producerande IFLA-tillställningarna var en utomhuskonsert i parken visavi det nyöppnade Nasjonalbiblioteket. Hit hade tidningen Klassekampen skickat en av sina journalister, som förundrades över hur otroligt lika varann alla därvarande bibliotekarier var:

Stort sett äldre kvinnor med brillor på näsorna och nästan-identisk klädstil, och oavsett om de kom från Afrika, Mellanöstern, USA, Syd-Korea eller Europa, så syntes det på långt håll att det var människor med högre utbildning, kulturella intressen och banklån, kort sagt: Typisk medelklass.

"Gå ut nå og se den ultimate, globale middelklassen vandre rundt. I morgen har de dratt" avslutar journalisten sin artikel, som fått mig att undra vilken nytta vi kan ha av klass-begreppet.

Lite vagt erinrar jag mig att det aldrig varit helt lätt att placera kvinnor, biblioteksarbetare eller offentliganställda generellt, i (den marxistiska) klassanalysen; det är något med produktionsmedlen och mervärdet som alltid legat oss i fatet.

Nu går det tydligen bra att definiera (medel)klass i termer av kön, ålder och livsstil, som Klassekamp-journalisten gör, och en tredje variant kunde vara en kombination av ekonomi och ideologi.

Om den bibliotekariska medelklassen är en potentiell buffertzon mellan rika och fattiga, blir det intressant vilken ideologi IFLA-bibliotekarierna håller sig med.

Ställer de upp på att idka och förmedla välgörenhet, dela ut matrester till behövande och upprätta mentala soppkök i form av bibliotek baserade på välgörenhetsarbete och milda gåvor?

Ellen Müller Sundt heter en norsk bibliotekarie som var på ryggsäcksresa i Syd-Amerika och fick lust att göra goda gärningar, och så upprättade hon ett folkbibliotek i en liten by i Ecuador. I ett pressmeddelande från IFLA 2005 OSLO beskrivs det så här: "Sundt og Wergeland oppretter folkebibliotek.

På begynnelsen av 1800-talet startet Henrik Wergeland Norges første folkebibliotek hjemme i sin egen stue. I 1999 startet Sundt sitt folkebibliotek i Nono, en liten fjellandsby høyt oppe i Andesfjellene."

Nu är Sundt tillbaka i Norge, och folkbiblioteket i Nono har tagits hand om av den lokala Rotary-klubben. Men, som en fnittrande Sundt berättar i norsk radio P2: Folkbiblioteket i Nono bär nu hennes namn, fast inte alls för att hon ville eller krävde det ...

Andra, mer välbeställda välgörare, som Bill Gates eller Elsevier, sätter sin namnstämpel utan minsta antydning till förläget fnitter, och representanter för Bill & Melinda Gates-stiftelsen tar utan att generera sig plats på IFLA-podiet för att diskutera "Bibliotekutveckling genom partnerskap". Samtalspartner är Världsbanken och UNESCO, och från salen kommer tacksägelser till Gates-stiftelsen.

Förlaget Elsevier hade lyckats fylla den officiella IFLA-väskan, den alla deltagare får utdelat, med egen-reklam. Inte illa, men så firar också Elsevier dubbel-jubileum i år. Det är 425 år sedan ur-Elzvier, förlaget som var verksamt 1580-1712, föddes, och 125 år sedan det nya Elsevier kom till, 1880. Dubbel-jubileet celebrerar Elsevier med att skänka Elsevier-böcker till fattiga universitetsbibliotek, samt marknadsföra sin givmildhet via IFLA. I Elsevier-materialet får chefen för universitetsbiblioteket i Dar es Salaam bekänna sin tacksamhet och glädje: "I am overjoyed that Elsevier is donating medical and health books to our library."

Tony McSean, Elseviers biblioteks-kontaktansvarige, berättar ordrikt om vilka fantastiskt fina gåvor Elsevier skänker, fast på IFLA-mötet om Open Access tystnade Tony McSean och ville inte längre vara med i samtalet.

- Synd för såväl arrangörer som mötesdeltagare, skriver Anders Ericson, och berättar att han "sjeldan eller aldri i biblioteksamheng høyrte så sterk ordbruk som McSean blei møtt med."

McSean fick höra att vad han sagt var rena skitsnacket (crap) och något han knappt själv kunde tro på, och efter det ville Elsevier-representanten inte diskutera mera.

Elsevier är ett mäktigt förlag som aktivt motarbetar Open Access samt utnyttjar sin egen monopolställning maximalt. Förlaget, som får sina (natur)vetenskapliga artiklar gratis från skattefinansierade forskare, säljer dem dyrt till (forskar)samhället, huvudsakligen via skattefinansierade

universitetsbibliotek. Elsevier har, i loppet av de senaste fyra åren, höjt sina priser med 36 procent.

I en intervju med Morgenbladet (15-21 april 2005) kommenterar Arne Jacobsson, bibliotekarie vid Bibliotek for medisin og helsefag: "Det er ille. Men det har det alltid vært. Alt jeg kan gjøre er å gråte litt, og betale."

Gråt inte! Betala inte! Forska och skapa alternativ till Elsevier!

Det er typisk norsk å være god.

Under hela IFLA-mötet var Karl Johan fylld av valstugor. Stortingsvalet närmade sig och Det Norske Arbeiderparti hade fått hem sin tidigare ledare, Gro Harlem Brundtland, för att få hennes draghjälp i valkampanjen.

Gro Harlem Brundtland har gjort sig känd för mycket, också för sitt yttrande "Det er typisk norsk å være god" som hon fällde i samband med vinterolympiaden i Lillehammer 1994. Där hade de norske vunnit många fina medaljer, samt visat sig duktiga på att arrangera pompösa olympiader.

Under IFLA-kongressen 2005 tänkte jag ofta på Gros uttalande från 1994. Dels därför att möteskoreografin var rätt olympiadisk, dels därför att det verkar finnas fler grupper än de norske som aspirerar på att vara typisk god, och då i dubbelbetydelsen duktig/snäll:

Fridtjof Nansen var god på ski, men också god mot de fattiga och svältande, så god att han fick Nobels fredspris, utdelad av den norska Nobel-kommittén i sann humanistisk anda.

Goda bibliotekarier

Indigenous knowledge systems - the true roots of humanism var titeln på ett föredrag av Ole Henrik Magga, professor i samisk språkvetenskap. Som väntat handlade det mest om samisk-humanistisk-kunskap: många kvalitetsbeskrivande snö- och renord, mycket holism och även Fritjof Capra dök upp med sin Fysikens Tao.

Magga introducerades av Alex Byrnes, självaste IFLA-

Martha Terry och Acosta Eliades Matos från Kuba

presidenten, en indikation på att urbefolkningar håller på att bli ett viktigt fokus för IFLA. Kanske håller urbefolkningarna också på att putta ut kvinnorna som mesta godhets-objekt. IFLA-gruppen för kvinnofrågor (Women's Issues) håller nämligen på att förlora sin status, fast kvinnogruppen ger inte upp, och tar vetenskapen till hjälp.

På mötet om Kvinnor och världsfred, arrangerad av Women's Issues, fick vi veta att det är vetenskapligt bevisat att kvinnor är mer fredsälskande än män, samt har en medfödd förmåga att använda icke-våldsmetoder.

Där och då insåg jag att en samisk-norsk-kvinnlig-bibliotekarie är så osannolikt god att det blir nästan outhärdligt, och jag kände ett starkt behov av lite mindre godhet och lite mera politik.

Citat: "samisk-norsk-kvinnlig-bibliotekarie är så osannolikt god att det blir nästan outhärdligt"

Politiken som hot

Medias intresse för IFLA-konferensen var inte överväldigande stort, men 18 augusti slog Klassekampen till med en blänkare på förstasidan och ett helt mittuppslag: Bråk bak bokhyllene, med foto av Eliades Acosta Matos, direktör för det kubanska nationalbiblioteket. Han intervjuas om de 'oberoende biblioteken' på Cuba, och om Robert Kent som säger sig vara biblioteksvän men inte är annat än en simpel USA-agent. Nu har Kent ännu en gång

kommit dragandes med en anti-Cuba-resolution, och Matos är bekymrad, ja rädd, för en politisering av IFLA.

På FAIFE-mötet dagen innan, hade Matos också gjort vad han kunnat för att förhindra en politisk diskussion om vad biblioteken kan och bör göra när de hotas av anti-terrorist-lagar typ Patriotic Act i USA; fast det var förstås Kent som började djävlans.

Själva FAIFE-mötet började med att Marian Koren, från den nederländska biblioteksföreningen, berättade att också Nederländerna har fått sin Patriotic Act, och att den drabbar nederländska bibliotek på ungefär samma sätt som i USA. Motståndet mot den organiseras också på likartat sätt, dvs. Biblioteken säger inte tvärt nej till att lämna ut information om biblioteksbrukare. I stället försöker de fördröja, förhala, kringå och obstruera så gott de kan, inom lagens gränser.

Både Koren och Judith Krug, som informerade från USA, fick kritiska frågor från salen: Borde inte biblioteken vara mindre legalistiska och mer principiella i sitt motstånd mot orimliga lagar, och riskerar inte allt kompromissande att leda oss ut på ett sluttande plan (slippery slope).

Jo, medgav Koren, och tillade: Men vi befinner oss alltid på ett sluttande plan.

När så den riktiga plenumsdiskussionen skulle börja, greppade mr. Kent mikrofonen; därefter gick señor Matos i svaromål, och så fick mr. Kent ordet en gång till, och se'n var det inte tid till så mycket

annat.

Mötesledaren har kanske också lite ansvar för att det blev som det blev. Han öppnade diskussionen med att bestämma vad och hur vi skulle diskutera, nämligen genom att ställa följande två alternativ mot varandra:

Är informations- och yttrandefrihet sant universella mänskliga värden, eller:

Är informations- och yttrandefrihet totalt och fullständigt irrelevant jämfört med människors behov av mat, bostad, utbildning och sjukvård

Med sådana diskussionspremissor var det kanske lika bra att mr. Kent och señor Matos fick köra sin lilla tuffäktning i repris.

Det är nog inte politisering som hotar IFLA, snarare en galopperande godhetsnoja som förvärras i takt med att begreppen blir allt mer abstrakta och luftiga (holism, världsfred, universella värden)

Om man däremot går motsatt väg, konkretiserar och kollar var makten och pengarna finns, tycks det finnas vissa möjligheter för politisk analys och handling. Vilket CLM, IFLA-kommittén för Copyright and other Legal Matter, är ett hoppningivande exempel på.

WIPO, IFLA och EU

14 augusti kom IFLAexpress ut med en förstasida med rubriken: Taking a stand: libraries and access to knowledge for all

och en inbjudan och uppmaning från CLM. En inbjudan att nästa dag komma till CLMs möte: Developing a library agenda for intellectual property och en uppmaning att delta i diskussionen om hur biblioteket bör förhålla sig till den intellektuella egendomsrätten; om hur IFLA bör arbeta inom WIPO (World Intellectual Property Organization); om WIPOs Genève-deklaration och Utvecklingsagenda samt förslaget om en internationell överenskommelse om tillgång till kunskap (Treaty on Access to Knowledge, helt behändigt förkortat till A2K)

På IFLA-kongressen i Buenos Aires i augusti 2004 diskuterade CLM med Geidy Lung från WIPO, och diskussionerna handlade om hur IFLA, som ackrediterad NGO, ska kunna spela en mer aktiv roll inom WIPO. September 2004 kom Genève-deklarationen, som kräver radikala ändringar av WIPOs politik, och IFLA visade sin aktivism genom att vara bland de första som undertecknade deklarationen (som nu drygt 700 organisationer och individer har ställt sig bakom)

WIPO grundades 1967, fick FN-anknytning 1974, och blev allmänt känd 1996. Då lyckades USA, med benäget bistånd från EU, tvinga genom sin och den copyright-beroende industrins agenda vad gäller upphovsrätt/intellektuell egendomsrätt. Det innebär i princip att ägarna får allt, alla rättigheter och alla pengar, på bekostnad av brukare och upphovspersoner.

Det har länge varit ett mycket nära samarbete mellan USA och EU vad gäller copyright-frågor, och sedan 1992 möts representanter för USA och EU årligen till en konferens om International Intellectual Property Law and Policy.

På 2002-konferensen höll Jörg Reinbothe, ledare för EU-kommissionens enhet för upphovsrätt och närliggande rättigheter, ett tal där han blickade tillbaka på tio framgångsrika år.

- Vi har gjort ett bra jobb, sa Reinbothe, och vi har gjort det gemensamt; samarbetet mellan USA och EU i copyright-frågor har varit en nyckel till succé.

Reinbothe pekade på TRIPS-avtalet (Trade Related Aspects on Intellectual Property Rights) som implementeras i hela världen, och på de två internet-avtalen om upphovsrättsligt skydd

för databaser och programvara, som USA-EU drev igenom på WIPO-konferensen 1996.

1992 hade EU-kommissionen kommit med sitt Public Lending Right-direktiv, som är ett stort steg i riktning: Alla rättigheter till copyright-ägarna, och ett hot mot bibliotekens utlåningsrätt, eller som CLM IFLA uttrycker det: "IFLA does not favour the principles of 'lending right', which can jeopardize free access to the services of publicly accessible libraries, which is the citizen's human right. IFLA endorses freedom of access to information, and will continue to resist all circumstances that could hamper this access."

EU-kommissionens ståndpunkt är att biblioteken ska betala copyright-ägarna för varje bibliotekslån. Några EU-länder hörsammade genast PLR-direktivet; de flesta gjorde det inte. PLR-direktivet sov länge en törnrosasömn, men väcktes 2002 av EU-kommissionen, som varit på Europa-turné och förfärats: Nu måste något göras, och redan 2003 dömdes Belgien i EG-domstolen.

Den belgiska regeringen argumenterade att i Belgien är bibliotek- och kulturfrågor en federal angelägenhet, och att alla federala enheter motsätter sig PLR, inte minst av kulturpolitiska skäl. Ett argument som inte bet på EU-kommissionen eller EG-domstolen.

Belgien är hittills det enda landet som fällts, men en lång rad länder, däribland Sverige, är nu på väg mot en dom i EG-domstolen.

2004 tog några EU-länder PLR-saken till IFLA-kongressen i Buenos Aires, och den spanska biblioteksföreningen presenterade en resolution mot PLR-direktivet. På IFLA-kongressen i Oslo fick jag, äntligen, läst resolutionsförslaget, och jo: Jag kan förstå att det resulterade i en förvirrad debatt och bordläggning; alldeles glasklart är det inte.

Det är däremot "The IFLA position on Public Lending Right" utarbetat av CLM, på uppdrag av IFLA-kongressen och IFLA-styrelsen.

I den reder man ut det förvirrade och förvirrande PLR-begreppet, påpekar EU-kommissionens fatala sammanblandningar och utvidgningar av begreppen lend/låna och rent/hyra, och diskuterar konsekvenser av EU-direktivet.

EU har makt och inflytande, och

eftersom EU-direktivet är det enda övernationella fördrag som finns om PLR, så är risken stor att andra stater och organisationer, som WIPO och WTO med sitt TRIPS-avtal, kommer att påverkas av det. Och en globalisering av EU-direktivet vore en katastrof, inte minst för fattiga utvecklingsländer.

EU-kommissionen har dessutom ambitioner om att utvidga sitt inflytande, i både tid och rum, och CLM IFLA avslutar sitt dokument med ett citat från EU-direktivet, där EU-kommissionen försäkrar att den vill följa biblioteksutvecklingen noga. I syfte att främja rättighetsinnehavarnas intressen och säkra att den inre marknaden fungerar som den ska.

Ett förebud om vad som komma kan (A harbinger of future change) skriver CLM IFLA, och deklarerar sitt principiella motstånd mot Public Lending Right.

Efter att ha läst IFLA-position hade jag rätt stora förhoppningar och förväntningar på att åtminstone IFLA kommer att följa PLR-utvecklingen, inom och utom EU-området. Och jag blev därför rätt förvånad och förvirrad när jag fick höra att man tvärtemot ansåg att nu har CLM IFLA gjort sitt, och PLR är för dem en avslutad fråga (a closed issue) Vad då avslutad? Det har ju knappt börjat.

Några frågerundor senare verkar det troligt att CLM IFLA nog kommer att göra något mer, men vad och hur är oklart.

På CLM-mötet 15 augusti 2005 redogjorde Winston Tabb, Barbara Stratton och Teresa Hackett för konflikterna inom WIPO, där USA och Japan nu blockerar diskussionen om WIPOs utvecklingsagenda och möjligheten för ett internationellt avtal om tillgång till kunskap (Access to Knowledge = A2K)

Bob Oakley redogjorde för ett förslag till biblioteksprinciper i samband med WIPOs utvecklingsagenda, utarbetat 2004. Den överordnade målsättningen är att säkra en fungerande kunskapsallmänning (a robust and growing public domain) och behålla grundläggande rättigheter för bibliotek och andra kunskapsinstitutioner, som: Rätten att låna ut sitt material, rätten att kopiera, rätten att överföra från ett format till ett annat, inklusive kringå digitala lås

Geidy Lung från WIPO var

också där och höll ett inlägg, men jag förstod faktiskt inte riktigt vad hon sa. Det enda konkreta jag fick ut av det var att 15 september i år ska WIPO diskutera DRM, Digital Management Right, alltså: de digitala låsen. Och det är viktigt nog, och inte en dag för tidigt.

Ett av de stora problemen med DRM är att det försvårar/omöjliggör varje försök att överföra en text till tal eller punktskrift. DRM tolkar sådana försök som pirateri och olagligt angrepp (illicit assault), något David Mann hade redogjort för på ett tidigare CLM-möte.

Blindas rätt att läsa återkom i form av en resolution på IFLA-kongressens sista dag. Resolutionen är mycket konkret och begränsad i sina krav: IFLA ska se till att allt IFLA-material är tillgängligt även för synskadade. Resolutionen gick igenom, och IFLA arbetar med saken.

Detta var för övrigt den enda resolutionen som presenterades för IFLA-kongressen, eftersom Robert Kent gav upp försöket på en Cuba/oberoende biblioteksresolution.

Efterlysning och förslag till läsning

På IFLA-kongressen i Buenos Aires 2004 höll James Boyle ett inlägg om: The second enclosure movement and the role of libraries in protecting the public domain

Har ännu inte lyckats få tag i texten, men eftersom allt annat jag läst av James Boyle är lysande: Kunskapsrikt, engagerat, väldokumenterat och välskrivet, så jag letar fortfarande, och är tacksam för alla förslag på var jag kan hitta det.

Siv Wold-Karlsen

Göteborg, 1. september 2005

Bok- och Biblioteksmässan fred

10.00 i Folket i Bild/Kulturfronts monter: Adonis, den syrisk-libanesisk-franske ständige nobelpristagar kandidaten, signerar sin nya Boken Platsens gårdag nu och intervjuas av FiB/K-folk med t-shirtar med texten "USA ut ur Irak"

11.40 Checkpoint Palestina. Anna Birgitta Eriksson, bibliotekarie Knutbyskolan Spånga, Sven Hallonsten från Världsbiblioteket och Anna Wester från Palestinagrupperna berättar om svenska insatser som görs för läsning och bibliotek på Västbanken under mottot: "Glada barn blir starka barn". I maj var en grupp bibliotekarier på studieresa där.

10.30 Presskonferens med skolminister Ibrahim Baylan, som konstaterar att yngre pojkars läsförmåga blivit allt sämre. Nu skall regeringen satsa, bl a på moderna klassiker. Ingrid Atlestam får det närvarande Kulturrådet att utlova klassiker även på invandrarspråk. I fortsättningen skall skolbiblioteken inspekteras!

13.00 Tänkandets kritiska möjligheter. LarsFr. H. Svendsen, Edda Manga, Tomas Hylland Eriksen och Mattias Gardell letade efter sprickorna som möjliggör kritiskt tänkande. Hyllands lösning att arbeta inom systemet på dagtid och tänka fritt på kvällstid.

Text & Bild: Lennart Wettmark

lagen 30 september 2005

14.40 Dag Solstad läser ur nyöversatta Genans och Världighet på Bokiascenen, avsnittet när lektor Rukla försöker intressera sin klass för några Rellingrepliker i Ibsens Villanden.

16.00 Matt Whyman och Kristina Hultman i sal J1 om våldets konsekvenser utifrån Whymans nyöversatta Rätt att döda - en skakande ungdomsbok om underåriga mördare i Colombia: "As soon as you touch a gun it affects you for ever"

15.00 En typisk toalettkö på mässan. Dörren till vänster går till herrarnas.

17.00 Cilla Robach vill visa att Nationalmuseum inte bara har gammal konst med boken om 60-talets design: Poppigt, sakligt, politiskt.

Bengt Berg - poet i världen och Torsby

Vilken är din favoritpublik?

Jag var med på tidningen VI:s bokbåt till Åbo, och det var härligt att läsa och berätta för hundratals motiverade, intresserade och spontana människor på Ålands jäsande hav. Men den stora utmaningen har varit morgonsamling i aulan för högstadiel elever i t.ex. Karlskoga. Jag har lärt mig mycket på såna mera tungrodda tillställningar.

Senast lästa poet?

Det är Bo Gustavssons nya diktsamling, I dagen (Symposion). Jag håller på med den just nu. Han är en till Uppsala utvandrad värmlänning och vi kom på att vi är lumparkompisar när vi stötte ihop i somras.

Mest överskattade poet?

Det finns en per definition alltför vördnadsfull hållning till den "bokliga poesireferensen", det intellektuella dribblandet, kodläggandet och anspråksfullheten i viss uppburen poesi. Namnen står på vissa diktsamlingar.

Poet som borde finnas på alla bibliotek.

Bert Brecht, jag läste också häromdagen några av hans landsflyktiga dikter, apropå den debatt som rasar i Sverige just nu.

Estradpoesi?

Den har vunnit stor genklang hos unga människor och har hjälpt till att avdramatisera poesibegreppet. Trivs själv bra på scenen, i en kommunikativ roll. Jag hörde Robert Bly på bokmässan förra året. Det var fantastiskt hur han klev ur dikten och repeterade vissa rader, pratade med publiken i dikten. Jo, det muntliga uttrycket är intressant, men det finns dikter som mera lämpar sig för "tyst" intag.

Största hotet mot poesin?

Å ena sidan den seriösa kulturens marginalisering (vilket ibland är självförvällat av de kulturella handhavarna), å den andra bristen på svängrum i media: färre litterära tidskrifter, mindre utrymme på kultursidor etc.

När skriver du helst?

Helt oregelbundet. Ofta när jag inte har tid.

Hur skriver du helst?

På papper, med en skapligt lös blyerts.

Favoritord?

Världen.

Foto: Horst Tuuloskorpi

Poesi i samhället?

Den finns överallt, och ingenstans om den inte upptäcks.

Nyckelord i ett poesimanifest? – Livet.

Vilken rad är du mest nöjd med själv av det du skrivit?

"Om du inte lyssnar till det obegripliga /kommer du aldrig att förstå någonting."

Dina favoritrader bland alla poeter?

"Vi måste se med deras ögon/som ännu inte är födda."
(Otto René Castillo, en poet från Guatemala)

Vilken musik förknippar du med din poesi?

Jag har gjort en CD (Sång till ingenting, tillsammans med musikanterna Mats Einarsson och Tuomo Haapala). Jag är väldigt nöjd med den blandningen av fri improvisation, traditionsburen folkmusik, finsk tango...

Vilken årstid skriver du bäst om? Jag tycker om årstiderna som mentala stafettpinnar, växlingen, ett slags cirkulärt livsur. Skrev mycket och gärna om vintern, förr, nu vet jag inte.

Favoritmiljö i dina dikter? "Världen är min hembygd"... Jag har skrivit både om det runt stugknuten och intryck från resor, senast Indien.

Din bästa uppläsning?

Sommaren 2002, på en poesifestival i Medellín, Colombia, på en utomhusteater med 7-8.000 i publiken. Det ljumma latinamerikanska mörkret... läste på svenska och så en spansk version. Det var märkligt och mäktigt.

Vilken av dina dikter är du mest nöjd med?

Dikten "Januaribrev" i samlingen Termos. Den har så mycket mellan raderna, trots att den är helt konkret.

Hur skall ett bibliotek se ut en poesikväll?

Så mycket folk att böckerna inte får plats.

Favoritpoet i tonåren?

Fröding (och han är det fortfarande).

När skrev du din första dikt?

I mopedåldern, storslaget om universum och människans obotliga ensamhet.

När publicerade (tryckt eller på Internet) du din första dikt/diktsamling?

1974, Där drömmen slutar.

Vilken av dina diktsamlingar vill du att alla bibliotek skall ha?

– Värld. Dikter 1974-2004. I klassuppsättning! Den är utgiven på En bok för alla, jättebilligt, ett urval ur min 30-åriga produktion.

Bengt är i höst aktuell med betraktelseboken *Intet nytt under solen. Jo*

Läs mer om den och det kulturcentrum Heidruns förlag och Bok- och bildcafé är på www.heidruns.se

Bengt fick i höst årets Ferlinpris med motiveringen: "en poet med en särart som gränsar till egensinnighet"

Insikt

Morgonens fjärilar
deras liv förefaller
självklart på ett helt annat sätt
än mitt eget, de förmår
behandla luften
som något annat än det nödvändiga
Lekfullt och allvarsamt
ger de sig hän
som visste de själva
varför

ur Termos (1987)

Stig Dagerman

- syndikalisten och protokollföraren

Mats Myrstener har arkivforskat

Jag är född 1954. Året lär ha börjat med en förfärlig storm längs norrlandskusten som ska ha påmint om den vi drabbades av i februari i år. Träden låg fäll- da längs hela södra norrlands- kusten som om en väldig hand gått över och fällt dom. Skogs- arbetarna, fortfarande en stor yrkeskategori, hade bråda dagar under våren som kom. Somma- ren blev blöt och kall. I TV (en kanal) huserade Lennart Hyland som bäst. På kvällen den 4 no- vember tog Stig Dagerman sitt liv genom att gasa ihjäl sig i sin bil. Han hade då geniförklarats som "den unga litteraturens sto- ra löfte".

Stig Dagerman var född 1923 i Älvkarleby, två mil sö- der om Gävle. Pappan var berg- sprängare och arbetade i Norr- land där han hade ett kort förhållande med en telefonist i Härnösand, Helga Andersson. Stig Halvard Andersson, som han först hette, uppfostrades av sina farföräldrar i Älvkarleby. Han fick senare namnet Jansson efter sin pappa, men ändrade det 1941 till Dagerman.

Mamman hade han aldrig någon kontakt med, med pappan först när han flyttade till Stockholm för att gå tredje klass i folkskolan. Den stora katastrofen inträffade 1940, då hans älskade farfar mördades på sin bondgård, enligt Dagerman med sjutton knivhugg. Mördaren hängde sig i skogen, och Dagermans farmor dog några veckor senare, av en hjärnblödning.

Döden skulle därefter följa Dagerman som en ständig

följeslagare genom hans korta liv. En utlösande faktor till hans författarskap, har han själv sagt, var en god väns död i fjällen på en skolresa. Olof Lagercrantz berättar i sin biografi om Dagerman att de båda körde bil till Göteborg för att se en föreställning av Lorcas *Rosita*. När de var nära att kollidera med en mötande bil var det som om Dagerman lyste upp, och blev munter och exalterad. "Plötsligt, då katastrofen rörde vid oss, förvandlades han, som om det mellan hans inre liv och olyckstillbudet fanns en kongruens, som han upplevde som något befriande."

Dagerman debuterade 1945 med romanen *Ormen*, med erfarenheter från hans militärtjänstgöring. Han skrev då regelbundet i syndikalisternas tidning *Arbetaren*, där han också blev kulturredaktör och redaktionssekreterare 1944-47. Också i romanen *De dömdas ö* (1946) spelar ångest och skräck en stor betydelse. 1949 kom byggedramat *Bröllopsbesvär*, däremellan ett antal skådespel för teater: *Den dödsdömde* (1947), *Skuggan av Mart* (1948), *Judas-dramer* (1949), *Streber* (1950), romanen *Bränt barn* (1948), novellsamlingen *Nattens lekar* (1947), och den uppmärksammade reportageboken *Tysk höst* 1947.

Efter skådespelet *Den yttersta dagen* (1952) drabbades Dagerman av en skaparkris, den enorma produktivitet han visat under några år, när han även skrev artiklar och recensioner i *Arbetaren* och andra tidningar, och framträdde vid föredrag och möten, sinade. Natten

den 4 november 1954 tog han sitt liv i garaget till villan i Enebyberg. Lagercrantz skriver att Dagerman då flera år levt med sin dödsångest och att självmordet förmodligen var ett misstag, men ett *ofrånkomligt* misstag.

Att bilen spelade en roll också vid hans självmord kanske inte var någon tillfällighet. Dagerman älskade att köra bil, och köra fort. Uppmärksammat blev också hans otäckt realistiska manus till trafikupplysningsfilmen *Att döda ett barn*. Filmen skildrar hur ett litet barn går över vägen för att köpa mjölk åt sin mor. Ett ungt par på semester, mer intresserade av varandra än av vägens svängar och bilens höga fart, kör över barnet. Filmen säger något signifikativt också om den unge Stig Dagermans korta men intensiva liv och skapargärning.

Syndikalist och dagsversförfattare

I Stockholm kom Stig Dagerman att engagera sig inom syndikalismen, enligt partikamraten Armas Sastamoinen från och med 1940, som sjuttonåring. Han gick då på Södra Latins gymnasium på Södermalm, och arbetade på helgerna som busskonduktör, tillsammans med några andra unga författare och meningsfränder, Axel Liffner och Gösta Pettersson. Hans första uppdrag var att redigera ungdomsförbundets tidning *Storm*, och hans första nummer blev beslagttaget av polisen. Då hette han fortfarande Stig

Stig Dagerman med hustrun Anita Björk, bara något år före hans död. A-pressens Stockholmsredaktion, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek.

H. Jansson, vilket framgår av protokollutdrag från denna tid.

Protokoll skrivna av Dagerman finns bevarade från Södermalms syndikalistiska ungdomsklubb (Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek), som han tillhörde sedan 1941. Under denna tid börjar Dagerman underteckna protokollen Stig Dagerman (Jansson). Kanske ville han skilja sig från tre andra Jansson i förbundets ledning: Olov (Spanien- och Finlandsfrivillig), Filip (Solna LS), och Egon (ombudsman, bytte också namn, till Jäghammar).

Närvarande vid mötena var bl.a. den kände anarkisten Nisse Lätt (1907-88). I ett kassautdrag från 1943 (Tidningen Arbetarens arkiv) erhåller Dagerman 36:60

för en översättning, här återfinns också författare som Helmer Grundström och Folke Fridell.

I Protokoll fört vid Södermalms SUK:s samkvämsmöte torsd. 26 februari 1942 i Eriksdalssalen, står det bl.a.:

Då undertecknad Dagerman vid pass ½8 infann sig å ovannämnda lokal rådde där absolut tomhet, så när som på hr Brand, vilken livligt begrundande scentekniska arrangemang irrade omkring i lokaliteterna, synbarligen utan förmåga att taga vara på sig själv. Något senare anlände hr Gustav Andersson bärande 1 st skrivmaskiner, tydligen ett av de första exemplaren i sitt slag, samt i pannan två st skarpa veck, möjligen orsakade

av grubbel över ekonomiska problem. Så småningom anlände hr Ture Törnqvist, Enskede, samt fattade undertecknad posto vid stora salens ingång, försedd med ett biljettblock samt en, tydligen alldeles för stor, penninglåda.

Klockan ½9 hade samtliga skådespelare, en pièce skulle nämligen ges, infunnit sig, samt i vederbörlig ordning avkrävt en krona. En åskådare hade ävenledes kl 20.20 infunnit sig utanför undertecknads bord. Genom hrr Törnqvists och Dagermans list lyckades han dock avpollteras utan större uppseende. Något större besvär vållade då hrr musiker, som dock ivägskickades ½9, de 15 kronor rikare, klubben 15 kronor fattigare. /...../

Efter inmundigandet av kaffe

slöts den synnerligen givande sammankomsten vid pass ½11. Herr Brands outtalade men dock avsikt att ge hr Andersson spö, kröntes så långt undertecknad kunde se, dvs till Ringvägen 80, med synnerligen liten framgång.

PS Om herrar Dagerman och Andersson inte hängt sig så leva de väl än?

Södermalm d 26/3 1942, Stig Dagerman, sekr.

Ur Protokoll fört vid Södermalms SDUK:s arbetsmöte torsd. 12/3 1942:

Tal av Nisse Lätt: Nisse Lätt höll ett tal, behandlande allt mellan himmel och jord, användande ordet "bussigt" 23 gånger, samt slutade pgr av den sena timmen med en uppmaning att göra mötena trevligare och få ungdomen över på vår sida.

Stig Dagerman gifte sig 1943 med den tyska syndikalisten Annemarie Götze, som då var flykting i Sverige. De fick två barn. De sista åren av sitt liv var han gift med skådespelerskan Anita Björk.

I brev från S.D. till Folket i Bilds redaktör Ivar Öhman (Folket i Bilds arkiv) strax före hans död framkommer här tydligt Dagermans ekonomiska bekymmer, förorsakade av hans skaparångest. Han hade då fått en dotter med Anita Björk. En följetong på flera nummer diskuteras, den skulle

utspelas på en bilverkstad på Södermalm, för vilken Dagerman fick ett förskott på 1.500:-, pengar som aldrig återbetalades. Det andra brevet talar sitt tydliga språk: "Rädsla för att skriva, rädsla för folk, rädsla för allting."

Stig Dagerman började på tidningen Arbetaren som volontär 1941. Han avancerade snabbt och skrev allt mer i tidningen. Ledarkommentarer, reportage, recensioner, dagsverser. Samtidigt debuterade han som författare och gjorde militärtjänstgöring i krigstid. Mellan åren 1944-1954 skrev hans nästan ettusen dagsedlar och "nödvisor", många har blivit klassiska, som "Den hemlösa människan" (11/10-50), "Onkel Sam och den snälle gossen Franco" (28/1-54), "Bilvänninen" (30/10-54), "Makten och döden" (4/3-54), och "Flykten valde oss" (21/4-53), om flyktingproblematiken efter andra världskriget. Den börjar:

*Fågeln väljer flykten, vi valde den icke
Flykten valde oss, därför är vi här.*

Under skaparkrisen det sista året lämnade han ändå punktligt veckans "dagsedel", den sista "Varning för hunden!" publicerades dagen efter hans död.

Ingress: "Nog är det ynkligt att folk som har understöd skall ha hund." (sagt av fattigvårdsordförande i Värmland.)

*Lagen har sina blottor.
Hund får de fattiga ha.
De kunde väl skaffa sig råttor,
som är skattefria och bra.*

*Nu sitter folk i små stugor
med dyrbara hundskulpturer.
De kunde väl leka med flugor,
Som också är sällskapsdjur.*

*Kommunen bara betalar.
Det måste bli slut, ity
att annars så köper de valar,
fruktar herr Åleby.*

*Något måste beslutas:
Hundarna skjuts! Inte sant?
Nästa åtgärd: De fattiga
skjutas,
så spar kommunen en slant.
Arbetaren, 5.11.1954)*

Stig Dagermans dagsedlar, ett urval, utkom 1954 på tidningen Arbetarens förlag.

Mats Myrstener är bibliotekarie på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek

bis novelltävling

på temat Utestängd har fått 105 bidrag inom tidsgränsen 15 oktober

Läsning pågår och resultatet är att vänta en bit in på nya året, rapporterar jurymedlemmen Mats Myrstener

Premiär för bis insändarspalt!

Skriv kort med namn eller signatur om aktuella frågor till bis redaktion:

Tyst om Täby

Jag tycker att det blev hemskt tyst om Täby bibliotek och Sidewalk express som bis skrev om i nr 1/2005. Mig veterligen har ingen reagerat alls på detta: varken kulturpolitiker eller Biblioteksföreringen.

Övriga bibliotekssverige har uppmärksammat Täby genom att ett halvår senare surfade Biblioteksbloggen.se in på Täbys hemsida och la in en notis om Internet på entreprenad. Talande nog under kategorierna verksamhetsutveckling och tillgänglighet. Tydligt läser ingen av den personal på lånecentralerna som arbetar med bloggen tryckta tidskrifter längre. Eller är det kanske bis de inte läser? Å andra sidan verkar få läsa biblioteksbloggen eftersom endast en person kommenterade inlägget. Eric Statin på mymarkup.net kommenterade biblioteksbloggen kort med att i dessa tider kan man tycka att ett biblioteks bas-service borde vara att förse medborgarna med gratis Internet och fri informationssökning på plats.

Varför har det inte blivit några reaktioner alls på dessa inlägg?

Hur rimmar det med bibliotekslagen om att tillgängliggöra databaserad information? Räcker det med några betal-databaser idag? Finns det ingen vision om fri informations-sökning? Jag är medveten om att alla biblioteks datorer i stor utsträckning används till annat än ren informations-sökning. Men ska alla drabbas av att datorerna även används till Lunarstorm? Samtidigt används mail och chatt på ett helt annat sätt inom skolarbetena idag. På mitt bibliotek har vi word installerat på alla våra Internet-datorer vilket är väldigt efterfrågat eftersom studenterna slipper problemen med att boka speciella ordbehandlingsdatorer och vara beroende av disketter och usb-minne.

Och Täby kanske inte gillar det men idag har biblioteken de facto åtagit sig rollen att tillhandahålla gratis Internet. Och det är något som medborgarna är medvetna om och uppskattar. Frågan är vem som annars ska göra det när vi idag går med storsteg mot 24/7 myndighet och krav på att en massa kommunal och medborgarlig service måste göras

via Internet. Kan de inte se fördelarna med att biblioteken är den institution som står för denna tillgänglighet, istället för att räkna de kronor de får in på entreprenaden?

Hur rimmar detta med ens en gnutta biblioteks-pedagogisk medvetenhet? Går inte ett pass idag utan att jag hänvisar till källor på Internet eller försöka visa hur man använder våra IT-resurser. Såsom många bibliotek har vi väldigt efterfrågade kurser om hur man söker på Internet. Kan se mig avsluta en sådan kurs med "att och om ni nu inte har Internet hemma så är ni välkomna till oss där ni för endast

19/kr timmen kan få tillgång till Internet och pröva på det vi nu lärt ut". Jag gissar att Täby inte anordnar kurser i hur man söker

på Internet.

Hur rimmar det med modernt referensarbete? Bara en sån sak att varje gång jag får en enkel medicinsk fråga så visar jag numera pion.net och Infomedica. Eller hur gör de i Täby när den tionde eleven i rad kommer och ska ha litteratur om genteknik och livsmedel. Ställer personalen dem som frågar inför valen att nöja sig med någon gammal bok eller de databaser de har? Eller hänvisar de till Internet? (där den absolut bästa informationen finns). Men inte ens i Täby har nog alla Internet hemma. Ska eleverna tvingas betala för att använda den information som personalen förhoppningsvis väglett dem till. Tala om informationsklyftor mellan de som har tillgång till Internet och de som inte har det!

En sak är att politikerna är tysta om detta. De har väl ingen aning om referensarbete idag eller Internets betydelse men Biblioteksföreringen och bibliotekarier borde ju reagera. På mitt arbete blev alla lika förvånade och undrade vad Täby tänkte med.

Christian Forsell
Helsingborg

Insändare

Begränsad eftersändning

Vid definitiv eftersändning återsänds för sändelsen med nya adressen på baksidan (ej adressidan).

Avsändare:
bis
Rosenbadsgatan 9
652 26 Karlstad

B-posttidning

Foto: Ann Davidsson

**Bibliothèque
Municipale på
Ile de Poque-
rolle i Medel-
havet.
En fantas-
tiskt fin ö för
vandringar och
bad rapporte-
ras det, men
hur litet kan
ett bibliotek
vara egentli-
gen?**